Bijlage bij het Welstandskader voor de binnenstad van Groningen

Beschrijving ontwikkelingsgeschiedenis en ruimtelijke karakteristieken

27 maart 2014

Inhoud

1. Toelichting op deelgebieden en ruimtelijke karakteristieken 3

1.1. Vooraf 3

1.2. Ontwikkelingsgeschiedenis 3

1.3. Ruimtelijke karakteristieken 4

2. Ontwikkelingsgeschiedenis en ruimtelijke karakteristieken 6

Vooraf 6

Algemene ontwikkelingsgeschiedenis van de binnenstad 6

Gebied 1 Rond het Martinikerkhof 9

Gebied 2 De markten 12

Gebied 3 Historische toegangswegen 15

Gebied 4 Tussen Oude Ebbingestraat – Grote Markt/Vismarkt – Oude Kijk in ’t Jatstraat – Muurstraat (zonder Oude Boteringestraat) 19

Gebied 5 Tussen Broerstraat/Poststraat - Vismarkt/Akerkhof/Brugstraat - Hoge der A - Vishoek/ Hoekstraat/Muurstraat 22

Gebied 6 Tussen de markten en de gedempte diepen (zonder Herestraat en Oosterstraat) 25

Gebied 7 De muurstraten aan de noord-, oost- en zuidzijde 28

Gebied 8 Het A-kwartier 31

Gebied 9 De diepen aan de noord- en oostzijde 34

Gebied 10 De gedempte diepen 37

Gebied 11 Tussen de gedempte diepen en de singels (zonder Herestraat, Verlengde Oosterstraat en Steentilstraat) 40

Gebied 12 Het singelgebied aan de zuidzijde van de binnenstad 42

Gebied 13 Westerhaven en omgeving 45

3. Begrippen 48

1. Toelichting op deelgebieden en ruimtelijke karakteristieken

1.1. Vooraf

Deze bijlage bij het welstandskader voor de binnenstad beschrijft de ontwikkelingsgeschiedenis en de huidige ruimtelijke karakteristieken van de binnenstad. Deze beschrijving ondersteunt bij het toepassen van de gebiedsspecifieke richtlijnen uit het welstandskader. Als een bouwplan aan deze richtlijnen voldoet, voegt het zich naar de ruimtelijke karakteristieken van de bestaande ruimtelijke context. Het bouwplan voldoet dan aan redelijke eisen van welstand (zie voorwaarde 3 in het kader onderaan hoofdstuk 1 van het welstandskader). Onderlegger voor de beschrijving is de Cultuurhistorische Verkenning. De gemeente heeft deze verkenning in het voortraject van het bestemmingsplan voor de binnenstad opgesteld. De Cultuurhistorische Verkenning is als bijlage bij het bestemmingsplan Binnenstad gevoegd.

1.2. Ontwikkelingsgeschiedenis

De beschrijving van de ontwikkelingsgeschiedenis van de binnenstad is beknopt. Ze richt zich op de welstandsadvisering. Voor een volledige verhaal wordt verwezen naar de Cultuurhistorische Verkenning. Allereerst schetst de bijlage een beeld van de algemene ontwikkelingsgeschiedenis van de binnenstad. Daarna volgt een beschrijving per deelgebied. Voor deze beschrijving is de binnenstad opgeknipt in dertien deelgebieden volgens onderstaand overzicht. Elk deelgebied heeft zijn eigen ruimtelijke karakteristieken. De indeling is gebaseerd op de overeenkomsten in de ontwikkelings-geschiedenis en de ruimtelijke karakteristieken.

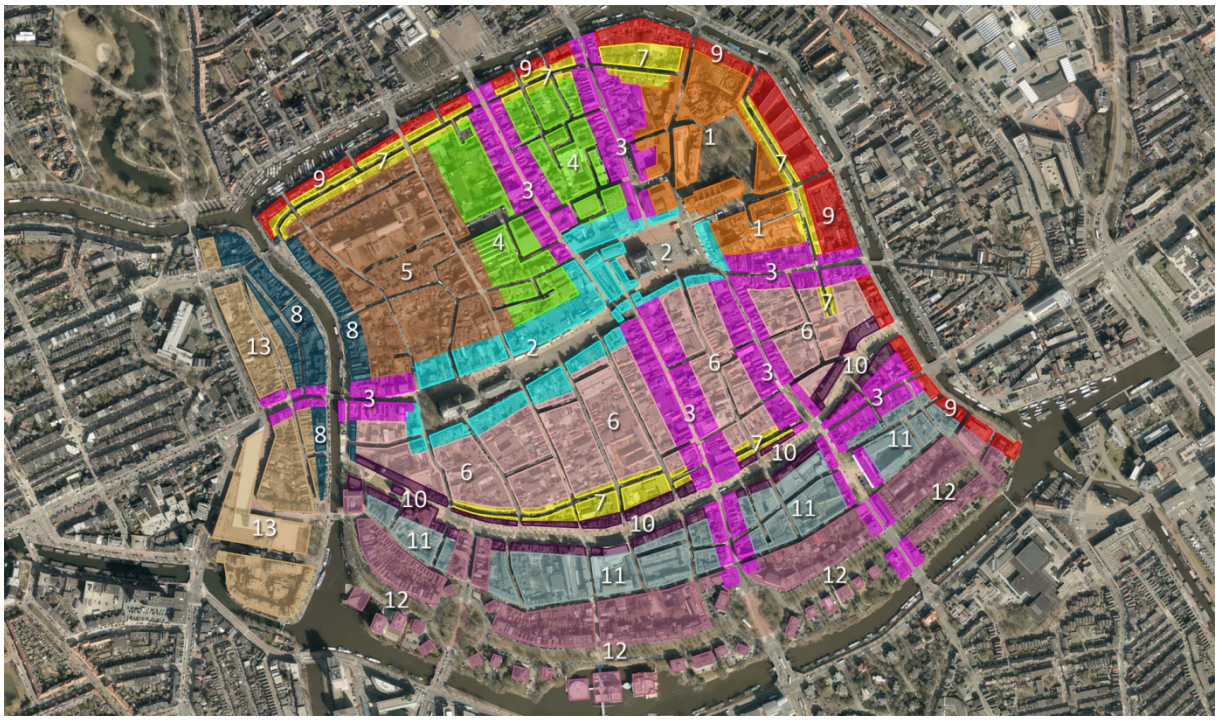

Verdeling in deelgebieden

De indeling is als volgt:

Gebied 1 *Rond het Martinikerkhof*
Het Martinikerkhof en zijn omgeving

Gebied 2 *De markten*
De Grote Markt en Vismarkt als belangrijkste pleinen in de stad

Gebied 3 *Historische toegangswegen*
De zeven historische toegangswegen naar de middeleeuwse stad

Gebied 4 *Tussen Oude Ebbingestraat – Grote Markt/Vismarkt – Oude Kijk in 't Jatstraat – Muurstraat (zonder Oude Boteringestraat)*
De binnenterreinen van de bouwblokken ten noorden van de markten, in de middeleeuwen de vestigingsplaatsen van enkele kloosters en geestelijke instellingen

Gebied 5 *Tussen Broerstraat/Poststraat - Vismarkt/Akerkhof/Brugstraat - Hoge der A - Vishoek/ Hoekstraat/Muurstraat*
Het gebied in de noordwesthoek van de binnenstad

Gebied 6 *Tussen de markten en de gedempte diepen (zonder Herestraat en Oosterstraat)*
De noord-zuid straten en hun dwarsverbindingen ten zuiden van de markten

Gebied 7 *De muurstraten aan de noord-, oost- en zuidzijde*
De straten achter de middeleeuwse stadsmuur

Gebied 8 *Het A-kwartier*
Het gekanaliseerde riviertje de A en zijn omgeving aan de westzijde van de binnenstad

Gebied 9 *De diepen aan de noord- en oostzijde*
De diepen aan de buitenkant van de middeleeuwse stadsmuur aan de noord- en oostzijde van de binnenstad

Gebied 10 *De gedempte diepen*
De gedempte diepen aan de buitenkant van de middeleeuwse stadsmuur aan de zuidzijde van de binnenstad

Gebied 11 *Tussen de gedempte diepen en de singels (zonder Herestraat, Verlengde Oosterstraat en Steentilstraat)*
De straten tussen de gedempte diepen aan de buitenkant van de middeleeuwse stadsmuur en de 17e-eeuwse vesting aan de zuidzijde van de binnenstad

Gebied 12 *Het singelgebied aan de zuidzijde van de binnenstad*
De singels ter plaatse van de geslechte 17e-eeuwse vesting aan de zuidzijde van de binnenstad

Gebied 13 *Westerhaven en omgeving*
Het gebied ter plaatse en ten zuiden van de geslechte 17e-eeuwse vesting aan de westzijde van de binnenstad

1.3. Ruimtelijke karakteristieken

De bijlage geeft naast een beschrijving van de ontwikkelingsgeschiedenis van de binnenstad een beeld van de ruimtelijke karakteristieken. Deze karakteristieken betreffen algemene (stedenbouwkundige) thema's:

- stedenbouwkundige structuur van het stratenpatroon;
- hiërarchie van de openbare ruimtes;
- verkavelingsstructuren[1]: korrelmaten[2], (hiërarchie in) verkavelingsrichtingen, nokrichtingen;
- transformaties van de oorspronkelijke structuren.

Daarnaast beschrijven de karakteristieken voor zover van toepassing de volgende stedenbouwkundige en/of architectonische aandachtspunten:

- bijzondere omgang met rooilijnen;
- aanwezigheid van bijzondere ensembles;

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen

- relatie tussen de gebouwen en het gebruik daarvan enerzijds en de openbare ruimte anderzijds, denk hierbij aan de aanwezigheid van:
  - opgetilde begane gronden;
  - stoepen en bordestrappen;
  - souterrains;
  - bijzondere plinten[1];
- hiërarchie in verdiepingshoogten (waarbij de verdiepingshoogte naar boven toe afneemt), gevelgeleding en gevelbeëindiging aan de bovenzijde;
- toegepaste materialen.

Tenslotte zeggen de ruimtelijke karakteristieken iets over eventuele transformatierichtingen van het gebied. Transformatierichtingen die het bestemmingsplan mogelijk maakt, maar die ook voor de advisering op welstand van belang kunnen zijn. Denk bijvoorbeeld aan een verschuiving van een winkelstraat met etalages naar een woonstraat met woonfuncties op de begane grond.

[1] Plint: zie 3. Begrippen

2. Ontwikkelingsgeschiedenis en ruimtelijke karakteristieken

Vooraf

Dit hoofdstuk beschrijft de ontwikkelingsgeschiedenis en de huidige ruimtelijke karakteristieken van de binnenstad. Het begint met een algemene ontwikkelingsgeschiedenis van de binnenstad. Daarna volgt de beschrijving per deelgebied; 1) de ontwikkelingsgeschiedenis van dat gebied als aanvulling op de algemene ontwikkelingsgeschiedenis en 2) de huidige ruimtelijke karakteristieken van dat gebied. De beschrijving van de ontwikkelingsgeschiedenis is beknopt. Ze richt zich op de welstandsadvisering. Voor een volledige verhaal wordt verwezen naar de Cultuurhistorische Verkenning.

Algemene ontwikkelingsgeschiedenis van de binnenstad

Al in de vroege historie voerde over de Hondsrug een landroute vanuit Drenthe naar het wierdengebied. In de vroege middeleeuwen, rond 700, lagen er aan deze route en op de plaats van de huidige binnenstad van Groningen twee dorpen. Het ene dorp lag ten zuiden van het huidige Gedempte Zuiderdiep. Het andere lag in de noordelijke helft van de binnenstad en grensde aan de A. Ten oosten van dit dorp lag een grafveld, het latere Martinikerkhof zuidzijde.

Het noordelijke dorp werd in de 11e en 12e eeuw onder leiding van de Bisschop van Utrecht een omwalde stad. Men legde een rationeel, rechthoekig stratenplan aan. Dit stratenplan lag overwegend parallel aan en haaks op de oude landroute. De straten omsloten grote, voornamelijk noord-zuid gerichte blokken. Aan dit stratenplan voegde men de Grote Markt en de Vismarkt toe. Deze lagen gekoppeld aan de enige doorlopende oost-westverbinding. Om de stad legde men een aarden wal van vier meter hoog en een deels droge buitengracht. Het zuidelijke dorp verdween van de kaart.

Vanaf 1250 bouwde men rond de stad op de 11e-eeuwse lage stadswal een bescheiden stadsmuur. Aan de buitenkant legde men een dubbele gracht aan. De muur was slechts twee kloostermoppen dik. De verdedigingswal was in totaal ongeveer vijf tot zes meter hoog. In de muur zaten zes poorten. Bij de knikken in de muur stonden torens.

Kort voor 1470 begon men met de aanleg van een nieuwe, bredere aarden wal met een gracht buiten de bestaande stadsmuur. De oude muur bleef voor het grootste deel intact en werd in de zuidwesthoek zelfs verlengd. Aan de westkant sloopte men de oude muur. Hier lag de muur langs de stadse kant van de A. De A was onderdeel van de verdedigingsfunctie van de muur. Men legde de nieuwe wal op enige afstand ten westen van de A en voegde de Kranepoort toe. Aan de noordkant kwam de nieuwe wal op de gedempte buitengracht bijna tegen de bestaande stadswal aan te liggen. Aan de oostkant ontstond wat meer ruimte. Aan de zuidkant vergrootte men de stad. Hier legde men de nieuwe wal op de plek, waar tegenwoordig de singels liggen.

Ondertussen verrees binnen de vesting steeds meer bebouwing. Oorspronkelijk verdeelde men de grote, voornamelijk noord-zuid gerichte blokken in lange oost-west georiënteerde boerenkavels. Op de kavels bouwde men boerderijen; één boerderij per kavel. In de 13e eeuw verschenen de eerste steenhuizen. Deze bepalen in veel gevallen tot op heden de rooilijnen. In de eeuwen daarna groeide de bevolking. Men splitste de kavels en voegde meer bebouwing toe. Er kwamen kloosters en gasthuizen in de steden. In Groningen gebeurde dit vooral ten noorden van de Grote Markt en de Vismarkt. Hier lagen de hoofdstraten verder uit elkaar. Op de binnenterreinen, met name op de achterzijde van de grote erven, werd ruimte gemaakt voor grootschaliger ontwikkelingen. Uiteindelijk raakte de bebouwing langs de straten aaneengesloten. Eigenaren legden op eigen grond

dwarsstraten en stegen aan om de achterterreinen bereikbaar te houden. Dit proces was voltooid in de 16e eeuw.

In de 16e eeuw bouwde Alva een dwangburcht aan de zuidkant van de stad. Nog geen tien jaar later werd deze al weer afgebroken. Tussen 1608 en 1612 verving men de wal aan de zuidkant van de stad door nieuwe vestingwerken met bastions. In de eerste decennia van de 17e eeuw werden deze vestingwerken rond de gehele stad doorgetrokken. Aan de noordkant legde men die op ruime afstand van de bestaande wal, waar nu het Noorderplantsoen ligt. Zo verloor de oude stadsmuur sinds het eind van de 16e eeuw meer en meer haar verdedigingsfunctie.

Grotere ingrepen in de stedenbouwkundige structuur van de binnenstad vonden in alle tijden plaats. In de 17e eeuw legde men dwars door de bestaande structuur de Zwanestraat aan. Zij werd de nieuwe verbinding tussen de Grote Markt en de Stoeldraaierstraat/Oude Kijk in ’t Jatsstraat. In de 19e eeuw bouwde men het Harmoniecomplex aan de Oude Kijk in ’t Jatstraat westzijde; een grote invulling op een binnenterrein.

Met de Vestingwet uit 1874 werd Groningen als vesting opgeheven. Eind 19e eeuw slechtte men de 17e-eeuwse vestingwerken. Aan de zuidkant van de stad vergroef men de verdedigingsgracht tot het Verbindingskanaal. Het werd de nieuwe vaarverbinding tussen de oost- en westkant van de stad. Op de plaats van de vestingwerken ontstonden singels. De oude gracht aan de buitenkant van de geslechte Adwinger aan de westkant van de stad werd de Westerhaven.

Bij de bevrijding van de stad aan het einde van de Tweede Wereldoorlog vonden hevige gevechten plaats. Daarbij sneuvelden onder meer belangrijke delen van de bebouwing op en rond de Grote Markt; vrijwel de gehele Waagstraat met uitzondering van het Goudkantoor, de oostwand en de noordwand van de Grote Markt en het voorste, westelijke deel van de Oude Ebbingestraat. Bij de wederopbouw verlegde men de oostwand van de Grote Markt 15 meter naar achteren. De Martinitoren kwam aan het plein te staan. De toegangen van de Oude Ebbingestraat, de Kreupelstraat, de Sint Jansstraat en de Oosterstraat/Poelestraat naar de Grote Markt werden breder. Achter het 19e-eeuwse stadhuis bouwde men een nieuw stadhuis.

In 1969 kwam de gemeente met het ‘Structuurplan Groningen’. Dit structuurplan hing samen met een aantal verkeerskundige plannen, allen gebaseerd op het Plan Goudappel. De binnenstad zou uitsluitend een werk-winkelfunctie krijgen. Het wonen moest vooral in de omliggende wijken en dorpen plaatsvinden. Grote ingrepen vond men noodzakelijk om bijzondere functies in de binnenstad te behouden. Zo verscheen aan de Rademarkt het politiebureau en breidde men de universiteit aan de Oude Boteringestraat uit. Grote verkeerswegen moesten de binnenstad optimaal bereikbaar maken. Daarvoor zouden gebouwen en zelfs delen van de binnenstad wijken. Als voorproefje verbreedde men de Steentilbrug en kreeg het Zuiderdiep een breed verkeersprofiel. Veel bewoners van de binnenstad trokken naar de nieuwe wijken Paddepoel, Vinkhuizen en Selwerd. In de binnenstad trad verpaupering en stilstand op.

Vanaf 1972 kwam er een kentering in het ruimtelijk beleid van de gemeente. De optimistische groeicijfers uit de jaren ’60 werden naar beneden bijgesteld en er kwam een herwaardering van de bestaande stad. Het woon- en leefmilieu in de binnenstad moest worden hersteld. Voetgangers en langzaam verkeer moesten zich er weer thuis gaan voelen. De auto werd zo veel mogelijk geweerd. Dit leidde in 1977 tot het verkeerscirculatieplan. De menselijke schaal kwam terug.

De woonfunctie van de binnenstad werd versterkt. In de jaren ’70, ’80 en ’90 vond grootschalige stadsvernieuwing plaats. Particulieren knapten hun woningen op. Institutionele beleggers en de overheid bouwden grotere woningcomplexen aan bijvoorbeeld de Schoolholm, de Folkingestraat/Haddingestraat en Raamstraat. De groep alleenstaanden en

tweepersoonshuishoudens groeide. Het aantal studenten nam sterk toe. Bestaande panden zoals pakhuizen werden verbouwd tot betaalbare HAT- of Van Dam-eenheden. De directe woonomgeving werd opgeknapt. Monumenten werden gericht aangepakt. Wegen, riolering, kademuren, enzovoort werden verbeterd.

Daarnaast versterkte men de centrumpositie van Groningen in Noord-Nederland door het aantrekken van grote publiekstrekkers. Grote functies, die van belang waren voor de economie, werden behouden in de binnenstad. In 1987 werd de Universiteitsbibliotheek tegenover het Academiegebouw in gebruik genomen. Aan de Oude Boteringestraat bouwde men een nieuwe Openbare Bibliotheek. Het provinciehuis werd uitgebreid langs de Turfsingel. Aan het Gedempte Zuiderdiep verrees een nieuw kantoorgebouw van een gemeentelijk dienst. Hierdoor vond horizontale en verticale schaalvergroting plaats.

In 1991 werd de binnenstad van Groningen aangewezen als beschermd stadsgezicht. Tegelijkertijd bleef de stad zich ontwikkelen. In 1994 verrees in het Verbindingskanaal het Groninger Museum in combinatie met de Werkmanbrug. Zo ontstond een nieuwe, belangrijke fiets-/voetgangersroute vanaf het station via de Werkmanbrug, de Ubbo Emmiusstraat en de Folkingestraat naar het kernwinkelgebied in de binnenstad. De Folkingestraat veranderde van een enigszins noodlijdende in een zeer succesvolle winkelstraat. In 1996 realiseerde men midden in het centrum het Waagstraatcomplex op de plek van het ‘nieuwe’ stadhuis. In het Westerhavengebied kwamen een winkelcentrum en een ondergrondse parkeergarage. Daarmee werd het gebied onderdeel van het kernwinkelgebied in de binnenstad.

Trokken gezinnen in de jaren ’60 massaal de binnenstad uit, nu is de binnenstad weer populairder onder gezinnen. In de laatste decennia verschenen nieuwe, grondgebonden gezinswoningen, bijvoorbeeld aan de Reitemakersrijge/Schuitemakerstraat en de Prinsenstraat. Daarnaast wordt veel particulier ontwikkeld, met name op het gebied van studentenhuisvesting. Dit gaat van woningen boven en achter winkels tot voormalige pakhuizen, kantoren en scholen.

Om haar aantrekkingskracht te houden, moet de binnenstad constant blijven vernieuwen en inspelen op nieuwe ontwikkelingen en formules. In deze visie past de bouw van het Forum. Op dit moment legt men de oostwand van de Grote Markt weer 15 meter naar voren, terug op zijn oorspronkelijke plek. Achter de nieuwe bebouwing ontstaat een nieuw plein, de Nieuwe Markt. Op dit plein verrijst straks het Forum. Het wordt een algemene ontmoetingsplek voor bewoners en bezoekers van de stad. In het Forum komen onder andere de Openbare Bibliotheek, een bioscoop, een stripmuseum en tal van commerciële functies.

De binnenstad staat nooit stil. Nieuwe ontwikkelingen zullen altijd blijven plaatsvinden. Het gewaardeerde historische karakter, het belang van ontwikkeling en investering en het eigenzinnige moderne karakter van Groningen moeten daarbij in balans blijven.

Gebied 1 Rond het Martinikerkhof

Het Martinikerkhof en zijn omgeving
Kreupelstraat, Kwinkenplein, Jacobijnerstraat, Sint Walburgstraat, Kattenhage, Martinikerkhof, Kleine Snor, Turfstraat, Sint Jansstraat, Popkenstraat, Nieuwe Markt

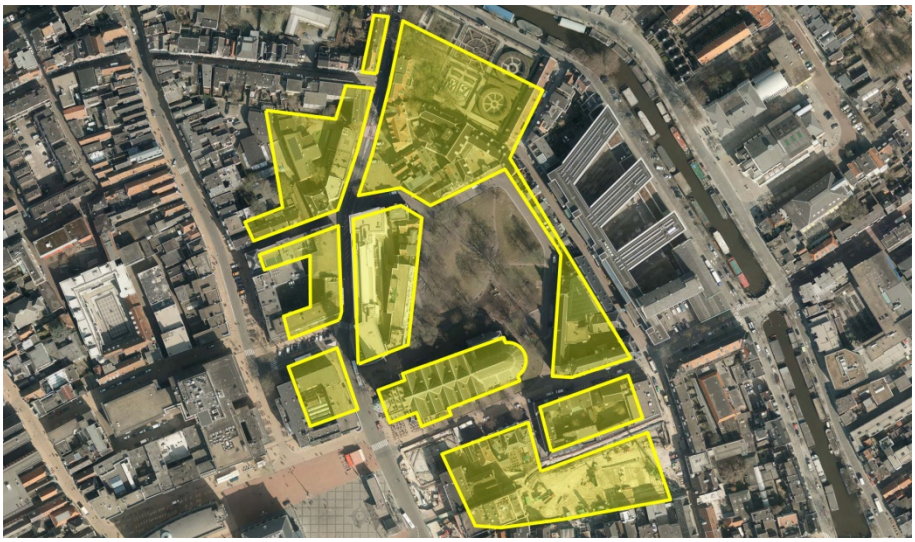

Gebied 1

Ontwikkelingsgeschiedenis

In 800 bouwde men op het Martinikerkhof de eerste (houten) Maartenskerk. In de 11e eeuw, in de tijd van de eerste stadsaanleg, verving men de houten Maartenskerk door een eenvoudig, tufstenen kerkgebouw. Kroon op de nieuwe stadsaanleg was de bouw van de Sint-Walburgkerk. Deze stond tot 1626 ten noorden van de Maartenskerk op het huidige Martinikerkhof. Rond 1225 verrees de bakstenen Martinikerk op de plek van de tufstenen kerk. In de 15e eeuw werd de Martinikerk verbouwd en in westelijke richting vergroot. De huidige Martinitoren verrees. Vanaf 1469 bouwde men huizen tegen de toren. Het Martinikerkhof lag steeds besloten en afzijdig van de Grote Markt. Het had overwegend smalle toegangen. In 1827 vaardigde Koning Willem I een decreet uit; in plaatsen met meer dan 1000 inwoners mocht niet meer binnen de bebouwde kom begraven worden. Daarmee verloor het Martinikerkhof zijn functie als begraafplaats.

Ten zuiden van het Martinikerkhof legde men in de vroege middeleeuwen de Bisschopshof aan. Dit gebeurde op de plek van het huidige binnenterrein van het bouwblok Grote Markt – Martinikerkhof/Sint Jansstraat – Schoolstraat – Poelestraat. Het hoorde bij het samenhangende, kerkelijke gebied tussen de Kreupelstraat/Kattenhage, Poelestraat, Grote Markt en de middeleeuwse stadsrand. Later volgden andere invullingen zoals een klooster en een weeshuis. Het bouwblok heeft hierdoor altijd zijn relatief forse maat behouden.

In de 15e eeuw bouwde men aan de noordkant van het Martinikerkhof het Grote huis van de Broeders des Gemenen Levens, nu het Prinsenhof. Oorspronkelijk een geestelijke woongemeenschap, in de 16e eeuw korte tijd woonhuis van de bisschop, daarna van de Spaanse Stadhouder. In de 17e en 18e eeuw was het de stadhouderlijke residentie en kreeg het de huidige naam. Het gebouw heeft sindsdien diverse andere functies gehad. Na de slechting van de middeleeuwse vesting legde men in 1626 ten noordoosten van het Prinsenhof de Prinsentuin aan. Deze ligt op het tracé van de geslechte stadsmuur en dubbele gracht. De huidige tuin is een reconstructie uit de jaren ’30 van de 20e eeuw van de oorspronkelijke tuin.

In 1602 nam men de 15e-eeuwse Latijnse school aan de Singelstraat in gebruik als Statenzaal van het Provinciehuis. In 1870 werd het Provinciehuis in zuidelijke richting fors uitgebreid. Het 'nieuwe' Provinciehuis vond men aan het begin van de 20e eeuw alweer verouderd. Het werd gesloopt. Sinds 1917 staat er het huidige provinciehuis. Vlak daarna bouwde men aan de Sint Jansstraat het Rijksarchief.

Aan het eind van de 19e eeuw en in de jaren '30 van de 20e eeuw sloopte men de huizen tegen de Martinitoren om de toren te kunnen restaureren. In de gevechten om de bevrijding van Groningen aan het eind van de Tweede Wereldoorlog sneuvelde nog meer bebouwing rond de voet van de Martinitoren. Ook de hoofdwacht uit 1509 aan de zuidkant van de Martinitoren overleefde de gevechten niet. Het deels verwoeste gebouw werd uiteindelijk gesloopt.

Bij de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog veranderde de middeleeuwse structuur aan de Grote Markt en aan het begin van de Kreupelstraat/Sint Walburgstraat en de Sint Jansstraat. Men verbreedde de Kreupelstraat en legde het Kwinkenplein aan als voorruimte voor het warenhuis van V&D. Oorspronkelijk kwamen de Kreupelstraat, de Jacobijnerstraat en Kattenhage samen bij een entree naar het Martinikerkhof. Men verlegde de Kreupelstraat aan de noordzijde en legde de Sint Walburgstraat aan; beiden in het verlengde van Kattenhage. Daarmee halveerde de Jacobijnerstraat en ontstond ten oosten van de Sint Walburgstraat een driehoekig pleintje. Aan de noordoostkant van dit pleintje bleef de historische bebouwing bewaard. De Kreupelstraat kreeg een bredere toegang naar de Grote Markt, vooral om meer ruimte te geven aan het openbaar vervoer.

De oostwand van de Grote Markt schoof 15 meter naar achteren. Vanaf dat moment stond de Martinitoren aan de Grote Markt en lag het Martinikerkhof minder afzijdig van de Grote Markt. Mede daardoor is het zuidelijke deel nog moeizaam te herkennen als onderdeel van het oorspronkelijke kerkhof. Momenteel legt men de oostwand van de Grote Markt op zijn oorspronkelijke plek terug. Achter de te verplaatsen oostwand ontstaat op de plek van het vroegere Bisschopshof een nieuw plein. Hier bouwt men aan het Forum. De achterkanten van de bebouwing aan de Sint Jansstraat (de Popkenstraat) en de Poelestraat worden voorkanten aan het nieuwe plein.

Het Martinikerkhof met zijn omgeving was altijd een wereld op zich. Een gebied met een eigen, geleidelijke ontwikkeling. Tot aan de 17e eeuw was er aan de achterzijde geen relatie met de buitengebieden. Er lagen geen bruggen over de diepen achter het Martinikerkhof. Er liepen geen belangrijke doorgaande routes door het gebied. De Sint Jansstraat was een steeg tot zij aan het begin van de 20e eeuw werd verbreed. Tot het einde van de Tweede Wereldoorlog lag het Martinikerkhof afzijdig van de Grote Markt. Pas bij de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog werd de relatie met de Grote Markt en de rest van de stad sterker. De Sint Jansstraat doorsnijdt de zuidkant van het gebied. De Kreupelstraat, de Sint Walburgstraat en Kattenhage vormen samen een belangrijke uitvalsroute van de binnenstad. Samen met de Vismarkt en de Grote Markt vormt het Martinikerkhof nog altijd een bijzondere reeks van open ruimten in het stratenpatroon van de binnenstad.

Ruimtelijke karakteristieken

Het Martinikerkhof ontwikkelde zich geleidelijk. De stedenbouwkundige structuur groeide organisch. Het gebied wijkt daarin af van de overheersend rationele rechthoekige structuur van de binnenstad. Naast woningen zijn er in het verleden meerdere grootschalige voorzieningen als bestuurlijke gebouwen, kerken en kloosters neergezet. De korrelmaten[1] van de bebouwing wisselen daardoor sterk. De grotere korrels zien we terug in de Martinikerk, het Provinciehuis en het Prinsenhof aan het Martinikerkhof, in het pand voor (oorspronkelijk) de Maatschappij tot Nut van het Algemeen in de Jacobijnerstraat en de school op het binnenterrein tussen de Jacobijnerstraat en de Hofstraat. Het meest recente voorbeeld is het in aanbouw zijnde Forum achter de oostwand van de Grote Markt in

[1] Korrel: zie 3. Begrippen

het oorspronkelijke gebied van de Bisschopshof. Het nieuwe, grote gebouw en plein zijn nieuwe elementen in de middeleeuwse structuur van het binnengebied.

De middeleeuwse verkavelingsstructuur[1] binnen de voormalige stadsmuur en de 17e-eeuwse verkavelingsstructuur daarbuiten zijn voor het grootste deel goed bewaard gebleven. Hierop staat nog veel historische bebouwing. Een bijzonder ensemble is het 17e-eeuwse Aaffien Wilsoor Gasthuis aan de noordwestkant van de Kattenhage. Ondanks verschillen in raam- en goothoogtes vormen de woningen één geheel door de doorlopende kap en de gevelbehandeling. Het complex is het gevolg van een ontwikkeling van het gebied tussen de stadsmuur en de buitengracht. Een dergelijke ontwikkeling zien we ook in de Turfstraat. Bij de uitbreiding van het Provinciehuis in 1870 verdween de van oorsprong middeleeuwse verkaveling tussen de Sint jansstraat, de Singelstraat, de Kleine Snor en het Martinikerkhof, op de Latijnse school na.

Van een heel andere orde zijn de gebieden met oorlogsschade uit de Tweede Wereldoorlog. Aan de Kreupelstraat, het Kwinkenplein en het begin van de Sint Walburgstraat staan vooral grotere complexen van vlak na de Tweede Wereldoorlog. Sommigen hebben colonnades. De Kreupelstraat en de Sint Jansstraat zijn radialen met meerdere openbare functies op de begane grond. We zien enkele stoepen, verhoogde begane grondvloeren en souterrains.

Grote delen van het gebied zijn verkeersluw. Het Martinikerkhof is sinds de jaren ’70 groen en parkachtig ingericht. Samen met de Prinsentuin vormt ze een van de belangrijkste openbare groene ruimtes in de binnenstad. Het zuidelijk deel van het Martinikerkhof heeft een veel steniger karakter.

Martinikerkhof oostzijde

Kreupelstraat

Martinikerkhof zuidzijde

Sint Jansstraat

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen

Gebied 2 De markten

De Grote Markt en Vismarkt als belangrijkste pleinen in de stad
Grote Markt, Waagstraat, Guldenstraat, Tussen beide Markten, Vismarkt, Akerkhof

Gebied 2

Ontwikkelingsgeschiedenis

Het rechthoekige stratenplan uit de 11e en 12e eeuw ligt parallel aan en haaks op de aloude landroute Herestraat – Oude Boteringestraat. De aan dit stratenplan gekoppelde Grote Markt en Vismarkt waren oorspronkelijk kleiner dan ze nu zijn. In de 13e eeuw verschenen de eerste steenhuizen. Enigszins afzijdig van de Grote Markt verrees de bakstenen Martinikerk als vervanging van de tufstenen voorganger. Op de Vismarkt bouwde men de Akerk als tweede parochiekerk, die in de 15e eeuw nog eens flink werd vergroot. Op de Grote Markt kwam een op het noorden gericht stadhuis. Dit werd in 1810 vervangen door het huidige stadhuis met zijn hoofdentree aan de oostkant.

Van de noord- en oostwand van de Grote Markt is tijdens de gevechten aan het eind van de Tweede Wereldoorlog veel verloren gegaan. Bij de wederopbouw raakte het plein zijn vroegere beslotenheid kwijt. De toegangen naar het plein vanaf de Oosterstraat, rond de Martinitoren en vanuit de Oude Ebbingestraat werden verbreed. Men legde de oostwand 15 meter naar achteren. Veel oude percelen werden samengevoegd. Momenteel legt men de oostwand van de Grote Markt in de oorspronkelijke rooilijn terug. Achter de nieuwe oostwand ontstaat een nieuw plein met daarop het Forum.

Het gebied tussen het stadhuis op de Grote Markt en de Vismarkt is altijd bebouwd geweest. De Herestraat steekt het gebied in, waardoor de doorgang tussen de beide markten is ingesnoerd. Ook in dit tussengebied is in de Tweede Wereldoorlog veel verwoest. Het Goudkantoor uit 1635 overleefde de oorlog. In 1962 bouwde men naast het Goudkantoor het ‘nieuwe stadhuis’, dat men met een luchtbrug verbond met het oude stadhuis. In 1994 werd het weer afgebroken. Sinds 1996 domineert het Waagstraatcomplex het gebied. Bij de bouw van het complex ontstond achter het oude stadhuis een nieuw, besloten plein; het Waagplein.

De Vismarkt is een langgerekte ruimte met een duidelijke oost-westrichting. In 1774 bouwde men op de overgang van de Vismarkt naar het Akerkhof een houten Korenbeurs. In 1865 verving men het

door het huidige stenen gebouw. De Korenbeurs vormt een duidelijke afsluiting van het plein aan de westkant.

De noord- en zuidkant van de Vismarkt hebben zich verschillend ontwikkeld. De noordkant is altijd veel intensiever gebruikt. Het is het oudste winkelgebied van de binnenstad. De belangrijke verkeersroute langs de noordkant is onderdeel van de oorspronkelijke oost-westroute door de binnenstad. De zuidkant ligt meer in de luwte.

De lengterichting van de Vismarkt zet zich ruimtelijk voort in de brede noordkant van het Akerkhof. Dit deel sluit in functie en profiel aan op de noordkant van de Vismarkt. Het profiel van het Akerkhof zuidzijde is veel smaller. De Akerk en het kerkhof werden als eerste aangelegd. Later plaatste men de bebouwing aan de zuidkant tegen de grens van het kerkhof. Dankzij de belangrijke oost-westroute door de noordkant van het gebied kwam de bebouwing daar op enige afstand van het kerkhof te liggen. Hierdoor staat de Akerk a-centraal in het gebied.

Ruimtelijke karakteristieken

De Grote Markt en de Vismarkt met in het kielzog het Akerkhof zijn de belangrijkste openbare ruimtes in de stad. Ze vormen letterlijk en figuurlijk het centrum van de stad. De belangrijkste routes komen erop uit. Het zijn rechthoekige ruimtes, gelieerd aan het eveneens rechthoekig stratenplan van de binnenstad. De smalle zijstraten nemen van oudsher een ondergeschikte positie in. De hoekbebouwing is gericht op de markten. Uitzondering hierop vormen de in de Tweede Wereldoorlog verwoeste gebieden. De wanden zijn aaneengesloten en vertonen weinig variatie in bebouwingshoogte. We zien veel publieksgerichte functies met bijzondere, vaak later aangepaste plinten[1]. In de historisch goed bewaarde delen staan veel oude monumenten. Maar we zien ook jongere monumenten van vlak voor en na de oorlog. Ze hebben vaak een grotere schaal in de korrel[2], de materialen en de detaillering.

Aan de zuidkant van de Grote Markt is de middeleeuwse verkavelingsstructuur[3] nog altijd goed zichtbaar in de bebouwing. De korrels zijn klein. De zuidwand heeft een sterk historisch karakter. De gevels bestaan vooral uit baksteen en stucwerk. De panden hebben meestal een kap. Per pand zien we een hiërarchie in verdiepingshoogten; naar boven toe neemt de verdiepingshoogte af. Dit zien we terug in de onderlinge verschillen in hoogtes van de ramen en goothoogtes. Sommige panden hebben een stoep met een bordestrap.

Aan de noord- en oostkant van de Grote Markt is in de gebieden met oorlogsschade de middeleeuwse verkavelingsstructuur geheel verdwenen. De bebouwing is grootschaliger. De begane grond bevindt zich op het niveau van de straat. De grote mate van transformatie is duidelijk zichtbaar in de architectuur. Deze is gevarieerder in leeftijd en vaak moderner dan aan de zuidkant van de Grote Markt.

Aan de Vismarkt zien we de middeleeuwse verkavelingsstructuur goed terug in de bebouwing, vooral aan de zuidkant. De zuidkant heeft een sterk historisch karakter. Net als aan de Grote Markt zuidzijde zijn de korrels klein. De gevels bestaan vooral uit baksteen en stucwerk. Per pand neemt de verdiepingshoogte naar boven toe af. Dit zien we terug in de onderlinge verschillen in hoogtes van de ramen en goothoogtes. De panden hebben meestal een kap haaks op de straat. Enkele panden hebben nog een stoep met een bordestrap. De inrichting van de openbare ruimte is er intiem. De wandelzone is smal. Net als de rijbaan, die alleen wordt gebruikt door fietsers.

[1] Plint: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen
[3] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen

Aan de noordkant van de Vismarkt heeft men in de 20e eeuw diverse percelen tot grotere eenheden samengevoegd ten behoeve van grotere winkelpanden. Het trottoir en de rijbaan zijn hier breed. Ze worden intensief gebruikt. Net als aan de Grote Markt zien we een verschil in de architectuur van de noord- en de zuidkant. De zuidkant heeft een sterk historisch karakter. Aan de noordkant zien we meer variatie in de leeftijd van de architectuur; van middeleeuws tot modern.

De bebouwingskarakteristieken aan het Akerkhof zijn te vergelijken met die aan de Vismarkt. De middeleeuwse verkavelingsstructuur[1] aan het Akerkhof noordzijde is beter herkenbaar in de bebouwing dan aan de Vismarkt noordzijde. Er zijn minder percelen samengevoegd. We zien hier een aantal ingrepen uit het begin van de 20e eeuw.

Het Waagstraatcomplex tussen de Grote Markt en de Vismarkt bestaat uit winkels, horeca, woningen, kantoren en het Waagplein. Het complex functioneert goed als schakel tussen beide markten. De Grote Markt is het centrum van bestuur en evenementen. De markt is stenig ingericht; open met enkele bomen. Aan de zuidkant liggen terrassen. De Vismarkt is het centrum van handel. Het is ingericht als een plein met granietbestrating en bomen aan de lange zijden. Het Akerkhof westzijde heeft een groene inrichting.

Grote Markt

Waagplein

Vismarkt zuidzijde

Vismarkt westzijde

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen

Gebied 3 Historische toegangswegen

De zeven historische toegangswegen naar de middeleeuwse stad
Herestraat, Oosterstraat/Verlengde Oosterstraat/Rademarkt, Steentilstraat, Poelestraat, Oude Ebbingestraat, Oude Boteringestraat, Brugstraat/Astraat

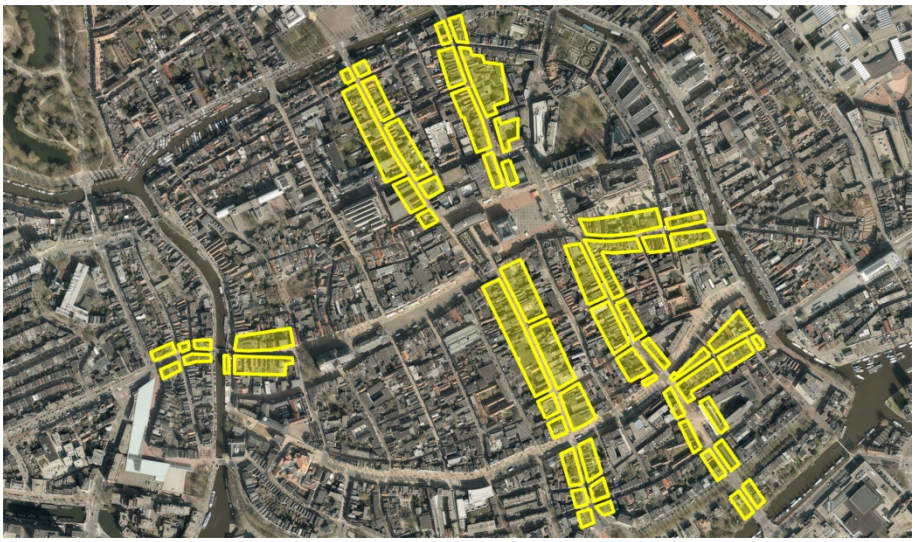

Gebied 3

Ontwikkelingsgeschiedenis

Ongeveer op de plek van de historische landroute van Drenthe naar het wierdengebied liggen nu de Herestraat en de Oude Boteringestraat. In de 11e en 12e eeuw legde men parallel hieraan en haaks erop het rechthoekige stratenplan aan. Aan dit stratenplan voegde men de Grote Markt en de Vismarkt toe. Samen met de Brugstraat/Astraat en de Poelestraat vormden zij de oost-westelijke as. De Herestraat, Oude Boteringestraat, Brugstraat/Astraat en Poelestraat waren samen met de Oosterstraat en de Oude Ebbingestraat de voornaamste toegangswegen naar de stad. Ze kwamen uit op de zes poorten in de middeleeuwse stadsmuur. De Herestraat en de Poelestraat kregen een opstelruimte voor wagens direct achter de poort. Dit zien we terug in de verbreding in de profielen.

Bij de aanleg van de nieuwe aarden wal rond 1470 vergrootte men de stad aan de zuidzijde. De bebouwing aan de Herestraat en de Oosterstraat breidde zich in zuidelijke richting uit. De Rademarkt werd aangelegd. Net als achter de middeleeuwse stadsmuur bij de Herestraat en de Poelestraat ontstond hier achter de nieuwe Oosterpoort een opstelruimte voor wagens. Vanaf de vroege 16e eeuw vormt de Steentilstraat in de 15e-eeuwse uitleg de tweede stadstoegang in het oosten.

Bij de uitbreiding van de stad in de 17e eeuw breidde ook de bebouwing langs de Boteringestraat en de Ebbingestraat aan de noordkant zich buiten de middeleeuwse stad uit. In de late 19e eeuw slechtte men de 17e-eeuwse vesting. Aan de zuidkant van de stad legde men singels aan. Bij de kruising van de Herestraat met de singels ontstond het Hereplein; een rond groen plein met losse villabebouwing.

Rond de eeuwwisseling naar de 20e eeuw nam de stadsontwikkeling een grote vlucht. Groningen ontwikkelde zich tot een moderne stad. Statige woonstraten als de Herestraat en de Oude Ebbingestraat veranderden in winkelstraten. Bij de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog verbreedde men de toegangen naar de Grote Markt vanaf de Poelestraat/Oosterstraat en de Oude Ebbingestraat. Aan de Oude Ebbingestraat legde men de rooilijnen fors terug en vormden twee colonnades de markttoegang. Tot 1945 kwam de Oosterstraat via de Poelestraat uit op de Grote

Markt. Na het naar achteren leggen van de oostwand van de Grote Markt takte de Oosterstraat rechtstreeks aan op de Grote Markt. Momenteel brengt men de oude situatie hier terug door de oostwand van de Grote Markt weer naar voren te leggen. Bij de wederopbouw werd aan de zuidkant van de Oosterstraat de rooilijn op de hoek met het Gedempte Kattendiep eveneens teruggelegd.

Ruimtelijke karakteristieken

De middeleeuwse verkavelingsstructuur[1] langs de historische toegangswegen is voor het grootste deel redelijk tot goed bewaard gebleven. De kleine korrels[2] zien we terug in de bebouwing. Vooral de Brugstraat heeft een sterk historisch karakter; hier bestaan de gevels vooral uit baksteen en stucwerk. Per pand zien we een hiërarchie in verdiepingshoogten; naar boven toe neemt de verdiepingshoogte af. Hoogtes van ramen en goothoogtes verschillen per pand. Ook de Steentilstraat is als 'voorstad' van de oude stad gaaf bewaard gebleven. Hier staat nog veel 16e- en 17e-eeuwse bebouwing. De percelen aan de noordkant strekken zich uit tot het veel lager gelegen Gedempte Kattendiep. Op de begane grond bevindt zich een niveauverschil; soms zelfs met een hoogte van een complete bouwlaag.

Aan de Brugstraat vonden aan het begin van de 20e eeuw wat kleinere transformaties plaats zoals de bouw van een Jugendstilpand op nummer 7. Grotere transformaties uit de jaren '50 van de 20e eeuw waren er aan de Oude Ebbingestraat zuidzijde, bij de overgang van de Oosterstraat/Poelestraat naar de Grote Markt en op de hoek van de Oosterstraat met het Gedempte Kattendiep. Rooilijnen liggen terug. In de 20e eeuw voegde men aan de Herestraat diverse percelen samen ten behoeve van grotere winkelpanden.

Dankzij de ligging op de Hondsrug glooien de straten licht. Ze vernauwen en verbreden zich geleidelijk en gering. De straatwanden zijn gesloten. Er zijn nauwelijks sprongen in de rooilijn, de grotere historische sprongen in de Herestraat, de Oosterstraat, de Poelestraat en de Oude Ebbingestraat uitgezonderd. De huizen hadden oorspronkelijk vaak een stoep. Deze zijn hier en daar nog aanwezig. Vooral in de Oude Boteringestraat zien we er veel.

Ook de verkavelingsstructuren uit de 15e tot 17e eeuw ten zuiden van het Gedempte Zuiderdiep langs de Herestraat en de Verlengde Oosterstraat ligt er voor het grootste deel nog. Een grote uitzondering vormt de plek van het Hoofdbureau van Politie aan de Rademarkt uit de jaren '80 van 20e eeuw.

De markten zijn in stedenbouwkundig opzicht het belangrijkst in de hiërarchie van het stratenstelsel. Daarna komen de historische toegangswegen. Oorspronkelijk waren de huizen hier hoger dan in de secundaire straten. De bebouwing in de stad heeft zich in een proces van eeuwen pandsgewijs en geleidelijk ontwikkeld. Hierbij nivelleerden de verschillen in bouwhoogte tussen de straten onderling. De kavels liggen haaks op de straat. Bij de hoeken met de Grote Markt is de bebouwing oorspronkelijk gericht op de markt. Op sommige plekken wijzigde zich dit in latere tijden. Dit zien we bijvoorbeeld aan de Oosterstraat. Aan de zuidkant wisselen oriëntaties toevallig bij de overgang van de middeleeuwse naar de 15e-eeuwse verkavelingsstructuur. De nokken liggen meestal, net als de verkavelingsrichting, haaks op de straat.

Alle historische toegangswegen hebben overwegend publieksgerichte functies. Vaak alleen op de begane grond, soms ook daarboven. De functies zijn per straat verschillend van karakter. Aan de Oude Boteringestraat zien we veel dienstverlening, gebouwen van de universiteit en de Openbare Bibliotheek. Aan de overige straten gaat het om winkels en/of horeca. De Poelestraat is een typische

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen

uitgaansstraat met veel terrassen. Achter de Poelestraat verrijst het Forum. De achterkanten van de bebouwing aan de Poelestraat worden dan voorkanten aan een nieuw plein.

De winkelpanden hebben een verbijzonderde, modieuze[1] plint[2] met een etalage. De verdiepingen tonen nog een historisch gevelbeeld. Soms strekt de winkelfaçade zich door tot over de tweede bouwlaag, soms zelfs tot over de hele gevel. De verdiepingen boven de winkels worden verschillend gebruikt. Soms als opslagruimte voor de winkel, soms als woonruimte. Vaak is het woekeren met de dure vierkante meters winkeloppervlakte. Zie bijvoorbeeld de Herestraat. Daar liggen de toegangen van de bovenwoningen niet aan de straatzijde maar aan de achterzijde van de panden. De etalages strekken zich over de volledige breedte van het pand uit.

Hier en daar zien we galerijen; aan het eind van de Brugstraat op de hoek met de Hoge der A, aan de zuidwestkant van de Herestraat op de hoek met het Gedempte Zuiderdiep en bij de toegang van de Oude Ebbingestraat naar de Grote Markt. Het gaat hier steeds om oorspronkelijk smallere doorgangen. Dankzij de galerijen ontstond een breder profiel met meer ruimte voor het voetgangers.

Herestraat

Steentilstraat

Poelestraat

Oude Ebbingestraat

[1] Modieus: zie 3. Begrippen
[2] Plint: zie 3. Begrippen

Oude Boteringestraat

Brugstraat

Gebied 4 *Tussen Oude Ebbingestraat – Grote Markt/Vismarkt – Oude Kijk in 't Jatstraat – Muurstraat (zonder Oude Boteringestraat)*

De binnenterreinen van de bouwblokken ten noorden van de markten, in de middeleeuwen de vestigingsplaatsen van enkele kloosters en geestelijke instellingen *Butjesstraat, Kleine Butjesstraat, Pausgang, 't Klooster, Weeshuisgang, Rode Weeshuisstraat, Stalstraat, Broerstraat, Academieplein, Poststraat, Zwanestraat, Soephuisstraatje*

Gebied 4

Ontwikkelingsgeschiedenis

Tussen de Oude Ebbingestraat en de Oude Boteringestraat stond het middeleeuwse klooster het Olde Convent, later het Rode Weeshuis. In het gebied vond in de jaren '80 en '90 van de 20e eeuw grootscheepse stadsvernieuwing plaats. Van het Rode Weeshuis zijn aan de zuidkant grote delen bewaard gebleven. Deze zijn opgenomen in het wooncomplex tussen 't Klooster en de Weeshuisgang.

Tussen de Oude Boteringestraat en de Oude Kijk in 't Jatstraat stonden aan weerszijden van de Broerstraat het Menolda- en Sywenconvent en het Broederenklooster. In 1614 stichtte men hier de universiteit. Ze werd gehuisvest in de leegstaande gebouwen van de kloosters. Aan het begin van de 17e eeuw werd de Zwanestraat aangelegd. Doordat het terrein van het Broederenklooster vrijkwam, ontstond ruimte voor deze nieuwe route tussen de Grote Markt en de Stoeldraaierstraat/Oude Kijk in 't Jatstraat.

In de 19e eeuw bouwde men aan de noordkant van de Broerstraat het eerste Academiegebouw. De rooilijn werd flink teruggelegd, zodat het Academieplein ontstond. Het Academiegebouw brandde in 1906 af, waarna men het huidige Academiegebouw bouwde. Aan de zuidkant verschenen in 1987 de Universiteitsbibliotheek op de plek van de Martinuskerk en in 1990-1992 de Openbare Bibliotheek.

Ruimtelijke karakteristieken

De middeleeuwse en 17e-eeuwse verkavelingsstructuur[1] is in de stadsvernieuwingsgebieden voor een groot deel verdwenen. In de Broerstraat was van oudsher al forse bebouwing aanwezig op de

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen

oude achtererven van de Boteringestraat. De korrels[1] zijn hier groot. Belangrijke uitzonderingen zijn de Rode Weeshuisstraat noordzijde, een deel van het Rode Weeshuis achter de Rode Weeshuisstraat, de zuidkant van de Poststraat en de Zwanestraat. Deze gebieden hebben vaak nog een sterk historisch karakter. De oorspronkelijke, kleine korrels zijn goed zichtbaar in de bebouwing.

De Oude Ebbingestraat, de Oude Boteringestraat en de Oude Kijk in 't Jatstraat staan bovenaan in de stedenbouwkundige hiërarchie. De Rode Weeshuisstraat, de Zwanestraat, het Academieplein en de Broerstraat zijn ondergeschikt. Ze zijn echter wel belangrijk in het gebruik. In de laatste drie straten zien we vooral publieksgerichte functies. De Zwanestraat is een winkelstraat met veel etalages.

De overige straten zijn achterstraten van de winkelstraten. De kavels aan de Oude Ebbingestraat en de Oude Boteringestraat lopen door tot aan de achterstraten. Hier zijn de korrels in de bebouwing klein. In de gevelwand zijn in de 19e eeuw diverse pakhuizen gebouwd. Op de hoeken van de dwarsstraten met de winkelstraten zien we lange zijgevels van de hoekpanden.

Op de binnenterreinen hebben veel transformaties plaatsgevonden. Rooilijnen zijn verlegd om de van oorsprong kleine straatjes breder te maken. Bij de stadsvernieuwingscomplexen is van een overheersende verkavelings- en nokrichting geen sprake meer. Delen van deze complexen liggen met de achterkant aan de straat. Privé buitenruimtes zijn van de straat afgescheiden door een lage muur.

Kleine Butjesstraat

Butjesstraat

Rode Weeshuisstraat

Academieplein

[1] Korrel: zie 3. Begrippen

Poststraat

Zwanestraat

Gebied 5 *Tussen Broerstraat/Poststraat - Vismarkt/Akerkhof/Brugstraat - Hoge der A - Vishoek/ Hoekstraat/Muurstraat*

Het gebied in de noordwesthoek van de binnenstad
Oude Kijk in 't Jatstraat, Stoeldraaierstraat, Grote en Kleine Kromme Elleboog, Turftorenstraat, Akerkstraat, Lutkenieuwstraat, Kuipersplaats, De Laan, Uurwerkersgang, Visserstraat

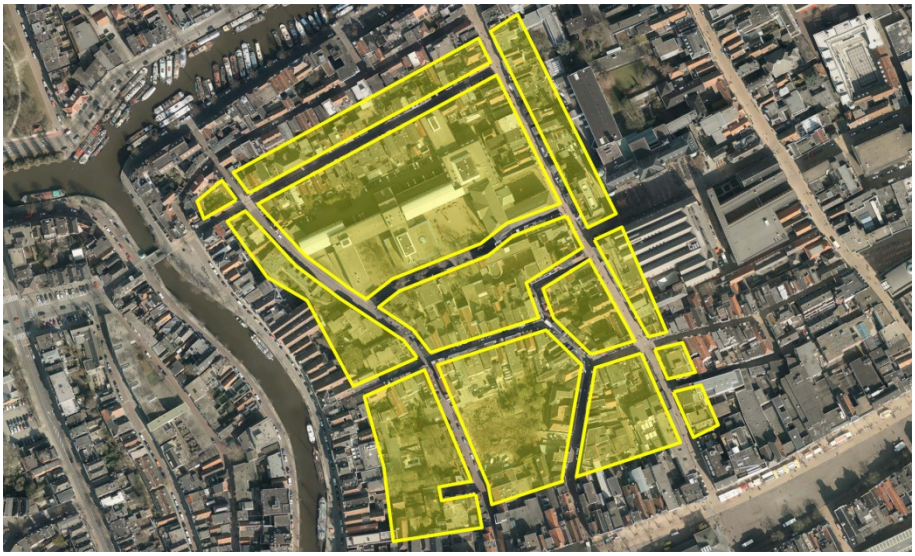

Gebied 5

Ontwikkelingsgeschiedenis

De Stoeldraaierstraat en de Oude Kijk in 't Jatstraat zijn in noord-zuidrichting aangelegd volgens het 11e-eeuwse rechthoekige stratenplan. Samen met de Folkingestraat ten zuiden van de Vismarkt vormen zij de westelijke grens van dat stratenplan. De Oude Kijk in 't Jatstraat eindigde aan de noordkant oorspronkelijk bij de muurstraten. Dwars op de Oude Kijk in 't Jatstraat zijn pas later eerst de Turftorenstraat en in de 15e eeuw de Visserstraat aangelegd. De bebouwing langs het Akerkhof en de Oude Kijk in 't Jatstraat raakte langzaam aan gesloten. Daarna legden de grondeigenaren, waarschijnlijk op pragmatische gronden, de Ellebogen en de Akerkstraat aan. De Laan bestond al voor de stadsaanleg. Ze volgt het slingerende verloop van de A.

Opvallend in het gebied is het grote 11e-eeuwse bouwblok Oude Kijk in 't Jatstraat – Visserstraat – De Laan – Uurwerkersgang. In de 15e eeuw bouwde men op het binnenterrein het Vrouw Claren Convent. Dankzij dit klooster en de daarop volgende grootschalige bebouwing, heeft het bouwblok altijd zijn grote afmetingen behouden. In 1856 verrees hier de Harmonie, een sociëteitscomplex met een concertzaal. Het complex kreeg een voorpleintje aan de Oude Kijk in 't Jatstraat. In 1973 sloopte men het grootste deel van het complex. Alleen het voorste deel van de sociëteit bleef staan. Erachter staan nu faculteitsgebouwen van de universiteit.

In de Stoeldraaierstraat explodeerde in de Tweede Wereldoorlog een munitiewagen. Van de oude bebouwing bleef niets over. Bij de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog bouwde men er winkelpanden met grote etalages en daarboven woningen terug. Daarbij legde men de rooilijn aan de westkant terug. In de jaren '80 van de 20e eeuw heeft in een groot deel van De Laan stadsvernieuwing plaatsgevonden.

Ruimtelijke karakteristieken

In de stedenbouwkundige structuur zijn de Hoge der A, het Akerkhof en de Oude Kijk in ’t Jatstraat/Stoeldraaierstraat langs de randen van het gebied het belangrijkst. De hoekbebouwing richt zich op de hoofdstraten. In de zijstraten zien we de lange zijgevels van de achterhuizen aan de hoofdstraten. Het gebied binnen deze straten groeide organisch. De Visserstraat, de Turftorenstraat en de Grote Kromme Elleboog zijn secundaire straten. De overige straten zijn daaraan ondergeschikt. De Laan en de Lutkenieuwstraat functioneerden als achterstraat van de Hoge der A. Hier vonden later grote transformaties plaats. De Uurwerkersgang was een achterstraat van de Turftorenstraat. Dat zien we nog altijd goed terug aan de Uurwerkersgang zuidzijde. Langs de straten wisselen bebouwing en tuinen van panden aan de Turftorenstraat elkaar af.

De middeleeuwse verkavelingsstructuur[1] is voor het grootste deel redelijk tot goed bewaard gebleven. De korrels[2] zijn overwegend klein. De kavels en de nokken liggen overwegend haaks op de straat. Aan de Visserstraat zien we in verhouding veel nokken evenwijdig aan de straat. Aan de Stoeldraaierstraat, De Laan en de Kleine Kromme Elleboog noordzijde zijn de oorspronkelijke verkavelingsstructuren voor het grootste deel verdwenen. Hier zien we een grote korrel. Die zien we ook bij de universiteitsgebouwen op het binnenterrein van het bouwblok Oude Kijk in ’t Jatstraat – Visserstraat – De Laan – Uurwerkersgang.

In de Visserstraat verspringt hier en daar de rooilijn per pand. Hier begon men in de 19e eeuw met het verbreden van de straat. Dit is nooit voltooid, zodat er in de gevelwand soms wat rommelige hoekjes zijn. Overige sprongen in rooilijnen in het gebied dateren uit de 20e eeuw. Bij nieuwe ontwikkelingen verlegde men de rooilijnen om meer ruimte op straat te krijgen. De grootste ingreep was die bij de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog aan de Stoeldraaierstraat. De Uurwerkersgang noord-westzijde heeft nooit een duidelijke rooilijn gehad. Ze is nooit bebouwd geraakt.

De Oude Kijk in ’t Jatstraat is een gemengde straat met veel etalages. Enkele etalages zijn nog van het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw. Zij zijn goed bewaard gebleven. Ook zien we hier nog veel oude stoepen.

De Laan

Visserstraat

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen

Akerkstraat

Akerkstraat

Uurwerkersgang

Oude Kijk in ‘t Jatstraat

Gebied 6 Tussen de markten en de gedempte diepen (zonder Herestraat en Oosterstraat)

De noord-zuid straten en hun dwarsverbindingen ten zuiden van de markten *Peperstraat, Papengang, Kleine Peperstraat, Gelkingestraat, Kleine Gelkingestraat, Hoogstraat, Carolieweg, Kleine Pelsterstraat, Pelsterstraat, Pelsterdwarsstraat, Haddingestraat, Haddingedwarsstraat, Folkingestraat, Folkingedwarsstraat, Schoolholm, Munnekeholm, Schuitemakerstraat*

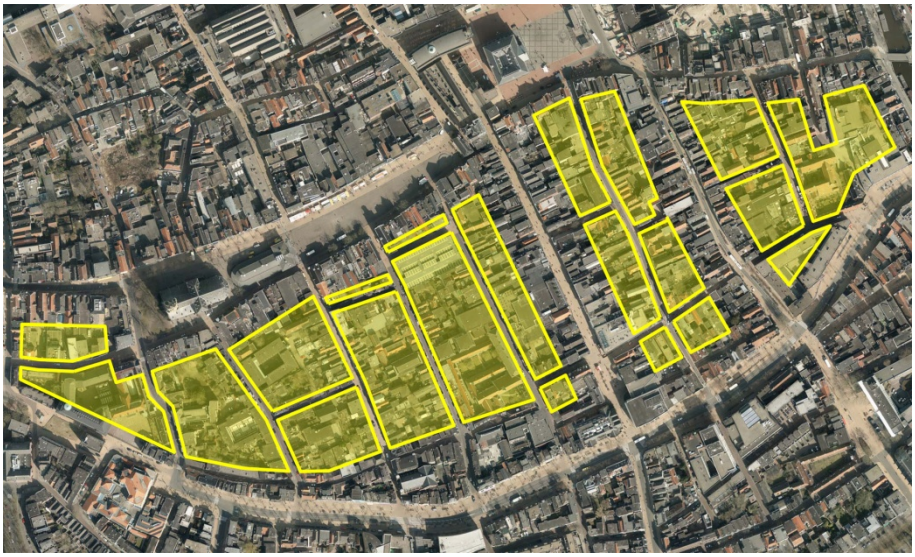

Gebied 6

Ontwikkelingsgeschiedenis

In dit gebied zien we de overwegend noord-zuid gerichte structuur van de binnenstad goed terug. Negen straten liggen parallel aan elkaar, voor het grootste deel op eenzelfde onderlinge afstand van circa 75 meter. De Schuitemakerstraat ligt als tiende straat in oost-west richting. De bebouwing langs de straten raakte in de loop der eeuwen uiteindelijk aaneengesloten. Men legde dwarsstraten en stegen aan om de achterterreinen bereikbaar te houden. De bouwblokken in dit gebied zijn smaller dan die ten noorden van de Grote Markt en de Vismarkt. Daardoor vestigden zich nauwelijks grootschalige voorzieningen op de binnenterreinen.

De Herestraat en Oosterstraat komen aan de orde in ‘Gebied 3 Historische toegangswegen’. De overige zeven noord-zuidstraten eindigden tot de slechting van de middeleeuwse stadsmuur bij de muurstraten. Na de slechting van de muur trok men ze in zuidelijke richting door tot aan het Gedempte Zuiderdiep of (onder een andere naam) nog verder. In de 17e eeuw voegde men de Hoogstraat als nieuwe dwarsverbinding toe.

Tussen de Pelsterstraat en de Haddingestraat verrees in 1973 een parkeergarage. Daarbij werd de Pelsterdwarsstraat aangelegd. In de Schoolholm, de Folkingestraat, de Folkingedwarsstraat en de zuidelijke delen van de Pelsterstraat en de Haddingestraat bouwde men in de jaren ’80 van de 20e eeuw in het kader van de stadsvernieuwing veel grotere wooncomplexen. De Folkingestraat is sinds de bouw van het Groninger Museum en de Werkmanbrug in het Verbindingskanaal in 1994 een belangrijke aanlooproute naar het kernwinkelgebied.

Ruimtelijke karakteristieken

In de stedenbouwkundige structuur zijn de noord-zuid gerichte straten het belangrijkst. Ze begrenzen lange en smalle bouwblokken. Het aantal grotere dwarsverbindingen is beperkt. De dwarsstraten zijn

ondergeschikt. De noord-zuid straten hebben geleidelijke, geringe vernauwingen en verbredingen in het profiel. Door de ligging op de Hondsrug hebben ze een licht glooiend beloop. Bij de doorgangen naar het Gedempte Zuiderdiep zien we soms flinke hoogteverschillen. In de Kleine Peperstraat staan zelfs forse steunberen tegen de hoge blinde muur van het Pepergasthuis om het hoogteverschil op te vangen.

De Pelsterstraat en de Gelkingestraat waren achterstraten van de Herestraat. Aan de Pelsterstraat zien we nog altijd veel bedrijfsbebouwing, soms behorende bij de winkels aan de Herestraat, soms zelfstandige. De Peperstraat was een achterstraat van de Oosterstraat, de Schuitemakerstraat een achterstraat van de Brugstraat. De Pelsterdwarsstraat en de Haddingedwarsstraat ontsluiten de achterkanten van de panden aan de Vismarkt.

De oorspronkelijke verkavelingsstructuur[1] is voor het grootste deel goed bewaard gebleven. Tot aan de muurstraten is deze middeleeuws, daarbuiten stamt ze uit de 17e eeuw. De korrels[2] zijn hier klein. Hier en daar zien we latere transformaties met grote korrels. Aan de Munnekeholm staat het voormalige hoofdpostkantoor uit 1909. Aan de Kleine Peperstraat is de oorspronkelijke verkavelingsstructuur deels verdwenen als gevolg van oorlogsschade uit de Tweede Wereldoorlog.

De bouwblokken zijn dwars op de noord-zuid straten verkaveld. De nokken liggen meestal haaks op de straat. Bij de hoekpanden zien we een verdraaiing in de oriëntatie. De hoekpanden richten zich niet op de straten maar op de markten aan de noordkant en het Gedempte Zuiderdiep aan de zuidkant. De straatwanden eindigen met de zijgevels van de hoekpanden. Tegelijkertijd versmalt het profiel zich hier vaak. Ook bij de kruisingen met de muurstraten zien we wisselingen in nokrichtingen en de oriëntatie van de bebouwing. De binnenterreinen zijn vaak dicht bebouwd maar soms verrassend open en groen ingericht.

De Munnekeholm heeft van oudsher een bajonet-achtig verloop. Halverwege de straat bevinden zich aan beide zijden forse sprongen in de rooilijn. Oude sprongen in rooilijnen zien we ook bij de kruisingen van de noord/zuid straten en de muurstraten. Aan de Gelkingestraat op de hoek met de Hoogstraat zien we een forse sprong in de rooilijn uit latere tijd. Hier staat een pand uit de jaren ‘80 van de 20e eeuw ter vervanging van de gesloopte Paterskerk.

De Folkingestraat, de Carolieweg, de Gelkingestraat en de Peperstraat hebben op straatniveau vooral publieksgerichte functies. De Peperstraat is een uitgaansstraat. De cafés en discotheken zijn in hun vormgeving vaak gesloten en in zichzelf gekeerd. De andere drie straten zijn vooral winkelstraten. De panden hebben verbijzonderde plinten[3]. Bij winkels zien we modieuze[4] etalages. In de Gelkingestraat hebben enkele panden historische stoepen.

Interessante ensembles in het gebied zijn het Pelstergasthuis op de hoek van de Pelsterstraat en Nieuwstad (de oudste delen stammen uit de 13e eeuw), het Pepergasthuis tussen de Peperstraat en Achter de Muur uit 1405 en het Aduardergasthuis aan de Munnekeholm uit 1604 en 1775. Een pakhuis aan de Papengang was vroeger een katholieke schuilkerk. Noemenswaardig is verder de Synagoge aan de Folkingestraat uit 1906. Aan de Pelsterstraat en de Haddingestraat staan enkele 19e en 20e-eeuwse pakhuizen.

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen
[3] Plint: zie 3. Begrippen
[4] Modieus: zie 3. Begrippen

Schoolholm

Folkingestraat

Haddingestraat

Gelkingestraat

Gebied 7 De muurstraten aan de noord-, oost- en zuidzijde

De straten achter de middeleeuwse stadsmuur
Vishoek, Hoekstraat, Muurstraat, Hardewikerstraat, Hofstraat, Singelstraat, Schoolstraat, Achter de Muur, Burchtstraat, Bruine Ruiterstraat, Nieuwstad, Torenstraat

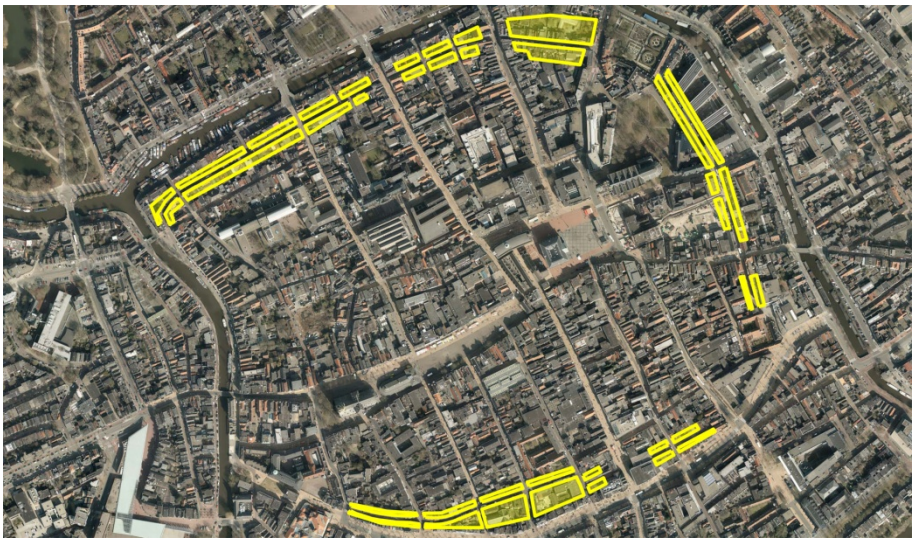

Gebied 7

Ontwikkelingsgeschiedenis

Kort voor 1470 begon men met de aanleg van een nieuwe, bredere aarden wal met een gracht buiten de bestaande stadsmuur. De nieuwe wal lag aan de noordkant bijna tegen de bestaande stadswal aan. Aan de oostkant was meer afstand tussen de oude en nieuwe wal. Hier legde men tuinen aan. Aan de zuidkant werd de stad vergroot. De oude muur bleef voor het grootste deel intact en werd in de zuidwesthoek zelfs verlengd. Vanaf het eind van de 16e eeuw verloor de oude stadsmuur meer en meer haar verdedigingsfunctie. Er ontstond bebouwing langs de routes achter de muur. Delen van de muur werden gesloopt. Men bouwde huizen tegen de muur, zodat deze onderdeel werd van de bebouwing. De muur verdween voor het grootste deel uit het zicht. Alleen aan Achter de Muur is nu nog een restant van de middeleeuwse muur zichtbaar. Ook enkele torens werden in de nieuwe bebouwing opgenomen.

De samenhang in de muurstraten is nog altijd goed zichtbaar. Ze is op vier plekken onderbroken. Tussen de Torenstraat en de Bruine Ruiterstraat woedde in de 15e eeuw een grote brand. Bij de herbouw verlegde men Nieuwstad in noordelijke richting. Dit verklaart, waarom Nieuwstad en de Bruine Ruiterstraat niet in elkaars verlengde liggen. Bij het Prinsenhof sloopte men in 1626 de muur voor de aanleg van de Prinsentuin. De muurstraat ten zuiden van de Kleine Peperstraat verdween in de 17e eeuw bij de aanleg van het Kattendiep. De bouw van een grootschalig winkelgebouw voor C&A aan de Herestraat in 1970 ging ten koste van de samenhang in de muurstraten tussen de Burchtstraat en de Bruine Ruiterstraat.

In 1991 kwam het Casino met de daarachter gelegen parkeergarage aan het Gedempte Kattendiep gereed. De lange zijgevels grenzen aan Achter de Muur. Op de hoek van de Singelstraat met de Sint Jansstraat verscheen in 1996 het nieuwe Provinciehuis, een forse uitbreiding van het oude Provinciehuis aan het Martinikerkhof. Heel recent werd de binnenkant van de Schoolstraat gesloopt ten behoeve van de bouw van het Forum.

Ruimtelijke karakteristieken

De muurstraten vormen een duidelijke ring in de binnenstad. Toch zijn ze in de stedenbouwkundige hiërarchie ondergeschikt aan de hoofdstraten. De hoekbebouwing richt zich op de hoofdstraten.

De verkavelingsstructuur[1] aan de binnenkant van de muurstraten is middeleeuws, die aan de buitenkant stamt uit de 17e eeuw. Ze is aan beide kanten op de meeste plekken bewaard gebleven. De korrels[2] zijn klein. De bebouwing aan de binnenkant heeft een ander karakter dan aan de buitenkant. De bebouwing aan de binnenkant staat op smalle en diepe kavels. Kavels, zoals we die overwegend zien in de binnenstad. De kavels aan de buitenkant liggen tegen de voormalige, middeleeuwse stadsmuur aan. Deze zijn breder en ondieper. Aan de Hoekstraat trok men na de slechting van de stadsmuur de kavels door tot aan de Noorderhaven. De verschillen in de verkaveling aan de binnenkant en de buitenkant zien we terug in de bebouwing. Aan de binnenkant liggen de nokken haaks op de straat. Aan de buitenkant liggen ze vaak evenwijdig aan de straat.

De middeleeuwse verkavelingsstructuur is voor een groot deel verdwenen aan de binnenkant van de Hardewikerstraat, Hofstraat, Schoolstraat, Bruine Ruiterstraat en Torenstraat. Dat geldt ook voor de 17e-eeuwse verkavelingsstructuur aan de buitenkant van Achter de Muur en de Bruine Ruiterstraat. De nieuwere invullingen op deze plekken zijn vaak kleinschalig en hebben meestal een kleine korrel. Aan de oostkant van de stad zien we enkele grootschalige nieuwere ontwikkelingen met een grotere korrel zoals het Casino en het nieuwe Provinciehuis. Verder zien we hier en daar stadsvernieuwing uit de jaren ´80 van de 20e eeuw.

De bebouwing staat overwegend in de rooilijn. Aan de binnenkant van de Burchtstraat wisselen bebouwde en onbebouwde percelen elkaar af. Tussen de huizen liggen tuinen met gemetselde tuinmuren aan de straatkant. De Vishoek, de Hoekstraat en de Muurstraat hebben diverse kleine sprongen in de rooilijn. In de 19e eeuw startte men pandsgewijs met de verbreding van de straat om de straat lichter en ruimer te maken. Het proces is niet voltooid, zodat er in de gevelwand soms wat rommelige hoekjes zijn. Bij de bouw van het woonwinkelcomplex op de hoek van de Schoolstraat en de Sint Jansstraat vlak voor de Tweede Wereldoorlog verlegde men eveneens de rooilijn.

De bebouwing langs de muurstraten ligt direct aan de straat. Er zijn geen stoepen. Ook zijn er nauwelijks bijzondere plinten[3], de ‘etalages’ in de rosse Hoekstraat en Nieuwstad uitgezonderd. Soms zien we lange, min of meer gesloten zijgevels van grotere gebouwen als het nieuwe Provinciehuis aan de Schoolstraat of het Casino aan Achter de Muur. Deze gebouwen hebben hun entree aan de hoofdstraten en zijn verder in zichzelf gekeerd.

Aan de Vishoek, de Hoekstraat, de Muurstraat en de Hardewikerstraat staan enkele pakhuizen uit de 17e tot en met de 19e eeuw. Ook aan Achter de Muur staan enkele 19e-eeuwse pakhuizen. Deze horen bij panden aan de Peperstraat.

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen
[3] Plint: zie 3. Begrippen

Hoekstraat

Hofstraat

Singelstraat

Torenstraat

Gebied 8 Het A-kwartier

Het gekanaliseerde riviertje de A en zijn omgeving aan de westzijde van de binnenstad
Hoge der A, Kleine der A, Reitdiepskade, Lage der A, Pottebakkersrijge, Sledemennerstraat, Dwarsstraat, Apoortenmolendrift

Gebied 8

Ontwikkelingsgeschiedenis

In de middeleeuwen lag in de A een langgerekt eiland. Rond 1470 legde men de nieuwe vestingwal ten westen van het eiland. De westelijke loop van de A werd gedempt. Hier ontstond de Sledemennerstraat. Men sloopte de oude stadsmuur aan de stadse kant van de A. De A werd een stadsgracht; de rivier werd een binnenhaven. Aan de Lage der A kwam bebouwing. De Sledemennerstraat werd een achterstraat van de Lage der A.

In de kromming van het water en de bebouwing zien we het oorspronkelijke, natuurlijke verloop van de rivier terug. De nieuwe wal kreeg een extra poort; de Kranepoort. De Verlengde Visserstraat werd naast de Astraat een belangrijke ontsluitingsroute voor het gebied. Vooral de Hoge der A profiteerde van de gunstige ligging ten opzichte van de hoofdwegen. Het werd een vestigingspunt voor handel en industrie met een combinatie van wonen en werken. Langs de kade stonden veel pakhuizen voor graanopslag en bierbrouwerijen met putstoelen[1] op de kade. De brouwerijen veranderden in de 19e eeuw van functie; de gebouwen werden (graan)pakhuizen. De putstoelen verdwenen uit het straatbeeld. Vanaf de jaren ’80 in de 19e eeuw kreeg het wonen de overhand. Nu zien we vooral statige woonhuizen en tot wooneenheden verbouwde pakhuizen.

Eind 19e eeuw slechtte men de wallen. Men trok de rooilijn langs de Reitdiepskade door met het water mee de bocht om. Aan de zuidkant werden de kade en rooilijn van de Pottebakkersrijge voorbij de Apoortenmolendrift in een rechte lijn door getrokken. Langs de Lage der A verrezen pakhuizen. In 1904 verbreedde men de Sledemennerstraat. Aan de zuidkant legde men de westelijke rooilijn naar achteren. Alleen Sledemennerstraat 22 bleef in de oude rooilijn staan.

[1] Putstoel: zie 3. Begrippen

Ruimtelijke karakteristieken

De oorspronkelijke verkavelingsstructuur[1] is bijna overal nog aanwezig. Voor het grootste deels is ze middeleeuws. Aan de noordelijke helft van de Reitdiepskade stamt ze uit de 19e eeuw. De korrel[2] is meestal klein. Aan de Sledemennerstraat is de oorspronkelijke verkavelingsstructuur als gevolg van stadsvernieuwing in de jaren ´80 van de 20e eeuw deels verdwenen.

In de hiërarchie van de stad is de Brugstraat het belangrijkst. De A met zijn kades is in principe ondergeschikt maar als grote open ruimte erg belangrijk. De bebouwing is gericht op het water. Nokken liggen haaks op de straat. De Kleine der A wijkt hiervan af. De Kleine der A ligt lager. De kade werd altijd minder intensief gebruikt. Daarnaast is de kade meer op de schop geweest door wijzigingen in het beloop van de stadsmuur en gracht. De kavels aan de Hoge der A zijn smal en diep. De Kleine der A ligt aan de kopse kant van het bouwblok Brugstraat – Akerkhof – Schuitemakerstraat. De kavels zijn ondiep. Oorspronkelijk zijn de huizen aan de Kleine der A achterhuizen van het hoekpand aan de Brugstraat. De Sledemennerstraat is duidelijk van ondergeschikter belang. Zij is deels een achterstraat van de Lage der A.

De bebouwing staat meestal in de rooilijn. Aan de Hoge der A zien we veel stoepen, soms met bordestrappen. Opvallend is het vrijstaande Heykenshuys op de hoek van de Hoge der A met de Brugstraat. Oorspronkelijk stond aan de overkant van de Brugstraat nog zo´n vrijstaand huis; samen vormden zij resten van de middeleeuwse Apoort. Dit huis is in 1766 gesloopt om de straat te verruimen. Een vergelijkbare situatie zien we aan de andere kant van de Hoge der A bij de Visserstraat. Ook daar zijn vrijstaande huizen gesloopt. Er bevindt zich nog altijd een forse sprong in de rooilijnen van de Hoge der A en de Noorderhaven.

De kavels aan de Hoge der A zijn groot. Hier staan hoge pakhuizen uit de 13e eeuw en voorname woonhuizen. Het historische karakter is sterk. De korrels zijn hier breder dan in de andere delen langs de A. De gevels bestaan vooral uit baksteen en stucwerk. De panden hebben meestal een kap. Per pand zien we een hiërarchie in verdiepingshoogten; naar boven toe neemt de verdiepingshoogte af. Dit zien we terug in de onderlinge verschillen in hoogtes van de ramen en goothoogtes.

De woonhuizen aan de Lage der A en de Pottebakkersrijge zijn kleiner en minder statig. Tussen de woonhuizen staan grote, 19e-eeuwse pakhuizen. Aan de Sledemennerstraat is in de loop der tijd veel veranderd. In grote delen van de straat staan stadsvernieuwingscomplexen met een grote korrel. Op de kade van de Kleine der A staat een vrijstaand openbaar toilet, gebouwd voor de architectuurmanifestatie Blue Moon in 2001.

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen

Hoge der A

Lage der A

Sledemennerstraat

Pottebakkersrijge

Gebied 9 De diepen aan de noord- en oostzijde

De diepen aan de buitenkant van de middeleeuwse stadsmuur aan de noord- en oostzijde van de binnenstad
Noorderhaven zuidzijde, Lopende Diep, Spilsluizen, Turfsingel, Schuitendiep, Winschoterkade

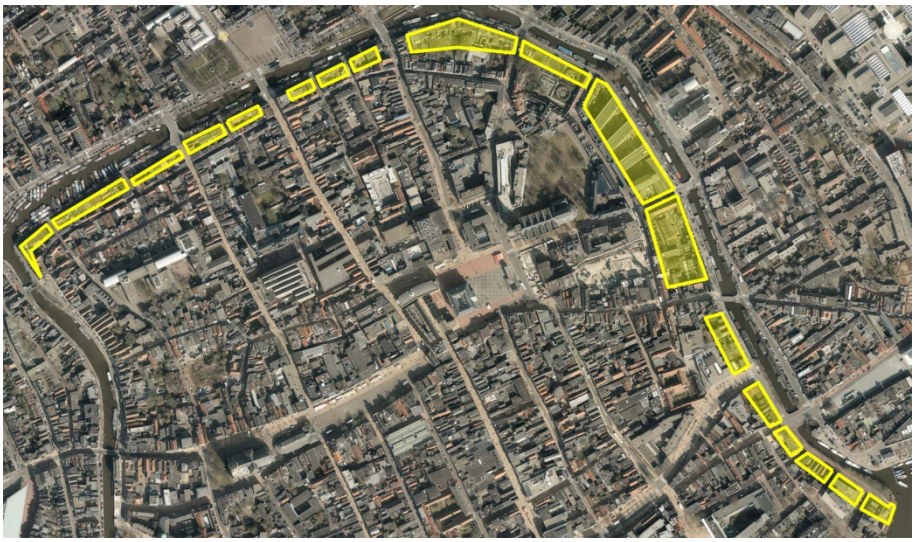

Gebied 9

Ontwikkelingsgeschiedenis

Bij de bouw van de laatste vestingwerken in de 17e eeuw verloor de middeleeuwse stadsmuur definitief zijn verdedigingsfunctie. Delen van de muur werden gesloopt. Tot die tijd eindigde de Oude Kijk in ’t Jatstraat in de bebouwing langs de muur. Men trok de straat in noordelijke richting over het water door. Langs de gracht aan de buitenkant van de muur kwamen huizen en tuinen. Hier en daar legden men tussen de diepen en de muurstraten nieuwe verbindingen; de driften, Kattenhage, de Turfstraat. De belangrijke binnenhavenfunctie van de A zette zich om de bocht voort in de Noorderhaven. Dit is zichtbaar in de grote breedte van het water. Oorspronkelijk bestond de bebouwing uit panden met gemengde functies; vaak wonen en opslag onder één dak. Door de eeuwen heen trad een schaalvergroting op. Uiteindelijk verrezen er 19e-eeuwse pakhuizen en handels- en bedrijfspanden gemengd met enige woonhuizen.

In oostelijke richting nam de woonfunctie toe. Voorbij de Kijk in ’t Jatbrug is het oorspronkelijke, aan de Noorderhaven gerelateerde handels- en bedrijfsaspect vrijwel geheel uit de bebouwing verdwenen. Het water versmalt zich. Bij de Boteringestraat en de Ebbingestraat doorsnijdt het water de hoger gelegen noordelijke uitloper van de Hondsrug. De kades worden hoger. Bij de Boteringebrug en Ebbingebrug liggen onderkades om het toenemende niveauverschil tussen kades en water te overbruggen. Voorbij de Ebbingebrug worden de kades weer lager. Bij de Ebbingebrug lagen de Spilsluizen. Hier lag tot 1877 de scheiding tussen het binnen- en buitenwater en waren de getijdewisselingen van het buitenwater merkbaar.

Het Winschoterdiep liep via een waterpoort onder de 17e-eeuwse vesting door de stad in. Bij de slechting van de 17e-eeuwse omwalling takte men het Winschoterdiep aan op de huidige diepenring. Met het Verbindingskanaal legde men de Oosterhaven aan. De Winschoterkade ontstond.

Ruimtelijke karakteristieken

Oorspronkelijk waren de diepen als verdedingsgrachten in het stedelijk netwerk ondergeschikt aan de historische toegangswegen van de stad. Vanaf de 17e eeuw veranderde hun rol binnen relatief kort tijdsbestek ingrijpend. Als ruimtelijk element staat de diepenring tegenwoordig hoog op de ladder in de stedenbouwkundige hiërarchie.

Functioneel gezien zijn er grote verschillen tussen de delen van de diepen onderling. Elk deel kent zijn eigen ontwikkeling; afhankelijk van de ligging ten opzichte van de stad en de ommelanden. Dit zien we terug in de verschillende functies langs de diepen. Het uit zich ook in de economische en culturele status van de bebouwing langs de diepen. Bij de historische radialen en de beide havens is die hoog. In de delen daartussen is die lager.

Langs de diepen staan nu overwegend woonhuizen. Bij de Noorder- en Oosterhaven zien we nog altijd enkele pakhuizen. Aan de Turfsingel liggen de 17e-eeuwse Prinsentuin en het nieuwe Provinciehuis uit het einde van de 20e eeuw met hun relatief gesloten gevels. De hoofdingang van het Provinciehuis bevindt zich om de hoek aan de Sint Jansstraat. Langs de Prinsentuin ligt een muur met een monumentale poort.

De aanwezigheid van historische bebouwing, de verschillen in gebruik van de diepen en de transformaties door de jaren heen leverden een divers beeld op. De 17e-eeuwse verkavelingsstructuur[1] is op de meeste plekken goed bewaard gebleven. De korrel[2] is overwegend klein. De verkaveling ligt dwars op de straat, net als de meeste kappen. Aan de Noorderhaven staat een opvallende, historische rij woningen met de kap evenwijdig aan de straat. De oriëntatie van kavels en nokken draait op de hoeken met de belangrijke radialen; de Steentilstraat, de Poelestraat, de Oude Ebbingestraat, de Oude Boteringestraat en de Oude Kijk in ’t Jatsstraat.

Het gebied heeft veel hoogteverschillen. Soms staan de panden direct aan de straat en vangen trappen binnen de huizen het hoogteverschil tussen voor en achter op. Soms zie je het hoogteverschil terug in de voorgevel. Het pand heeft dan een opgetilde begane grond met een stoep en een bordestrap. Aan de Noorderhaven bevindt zich een grote sprong in de rooilijn. Deze komt waarschijnlijk voort uit de vroegere overslagfunctie van de kade. Op de kade stond een kraan.

Noorderhaven

Turfsingel

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen

Schuitendiep

Winschoterkade

Gebied 10 De gedempte diepen

De gedempte diepen aan de buitenkant van de middeleeuwse stadsmuur aan de zuidzijde van de binnenstad
Gedempte Kattendiep, Gedempte Zuiderdiep, Reitemakersrijge, Museumstraat langs het Gedempte Zuiderdiep

Gebied 10

Ontwikkelingsgeschiedenis

In de 15e eeuw legde men een nieuwe vestingwal aan. De stad breidde zich naar het zuiden uit. De 11e-eeuwse stadsgracht langs de zuidkant van de oude wal verloor zijn verdedigingsfunctie. Langzaam groeide hij dicht. In de 17e eeuw groef men de gracht weer uit om de verbinding tussen de A en het Schuitendiep te herstellen. Het Kattendiep en het Zuiderdiep vormden een onaanzienlijke gracht met onbeduidende bebouwing en vooral tuinen. Aan de Reitemakersrijge lagen enige scheepswerven. Het Kattendiep zuidzijde was vooral een achterstraat van de Steentilstraat. De percelen aan de Steentilstraat liepen door tot aan het Kattendiep.

Na de aanleg van het Verbindingskanaal in 1879 verloren het Kattendiep en het Zuiderdiep hun functie als waterloop. Ze werden gedempt. Men legde de Stationsstraat aan (zie gebied 12. Het singelgebied aan de zuidzijde van de binnenstad). Door deze extra ontsluiting werd het Gedempte Zuiderdiep belangrijker als verkeersroute voor bussen en bodenrijders vanuit de provincie. Pas daarna groeide de bebouwing langs de gedempte diepen tot een forser formaat. Straatwanden raakten aaneengesloten. Er vond schaalvergroting in de bebouwing plaats. Kavels werden samengevoegd. De gemeente bouwde er een brandweerkazerne en een kantoor voor Gemeentewerken. Moderne gebouwen verrezen; een hotel, het kantoor van het Nieuwsblad van het Noorden, banken, een gemeenschapshuis. Op de plek van de brandweerkazerne verscheen later een grote bioscoop. Uiteindelijk leverde dit een gevarieerd bebouwingsbeeld op, zowel in hoogte als in pandbreedte.

In 1984 verrees Academie Minerva aan de westkant van het Gedempte Zuiderdiep. Het gebouw schoof half het Gedempte Zuiderdiep op. Er ontstond een enorme sprong in de rooilijn. Het Gedempte Zuiderdiep kreeg hiermee een nieuwe beëindiging. In 1998 bouwde men achter Academie Minerva ter hoogte van de Reitemakersrijge de School voor Architectuur. Door de aanwezigheid van beide gebouwen is het karakter van het Gedempte Zuiderdiep hier sterk veranderd. De inrichting van

het openbare gebied met een plantsoen en een terras met een trap aan de A laat de oorspronkelijke functie als waterloop zien.

Ruimtelijke karakteristieken

Binnen de stedenbouwkundige structuur van het gebied zijn de Oosterstraat en de Herestraat het belangrijkst. Het Kattendiep en het Zuiderdiep waren ondanks hun forse breedte oorspronkelijk ondergeschikt. De zijstraten van de diepen staan onderaan in de hiërarchie. Dit zien we terug in de verkaveling en de bebouwing. De verkaveling ligt haaks op de diepen. De nokken liggen dwars op de straat. Uitzonderingen zijn de hoekpercelen bij de Herestraat en de Oosterstraat. Daar oriënteert de bebouwing zich op de hoofdstraten.

Het Kattendiep en het Zuiderdiep veranderden langzaam van karakter. Ze werden in de loop der tijd steeds belangrijker in functie. In de 19e eeuw voegde men de Stationsstraat aan het stratenpatroon toe. Sindsdien zijn de gedempte diepen tussen de Schoolholm en het Schuitendiep een belangrijk onderdeel van het functioneel stedelijk weefsel. De hoekbebouwing bij de Stationsstraat is tweezijdig georiënteerd. De entrees liggen op de hoeken.

De bebouwing langs de gedempte diepen ontwikkelde zich door de eeuwen heen geleidelijk. De verkavelingsstructuur[1] stamt uit de 15e tot en met de 20e eeuw. Dit leverde uiteindelijk een gevarieerd bebouwingsbeeld op. Zowel in stijl als in afmetingen. De samenvoeging van percelen leverde hier en daar grootschalige bebouwing op. De korrel[2] varieert sterk.

De bebouwing staat hoofdzakelijk in de rooilijn. Het pand op de hoek met de Oosterstraat westzijde ligt iets terug. Dit pand heeft nog altijd een klein tuintje aan het Gedempte Zuiderdiep. Het is het laatste restant van de vele tuinen, die er ooit zijn geweest. Een grote uitzondering vormen de Academie Minerva en de School voor Architectuur. Tenslotte bevindt zich aan de Reitemakersrijge een groot gat in de straatwand. Hier grenst het achterterrein van het voormalige hoofdpostkantoor aan de Munnekeholm aan de straat. Het terrein is afgeschermd met een hoog hek.

Het bestemmingsplan voor de binnenstad laat aan het Gedempte Kattendiep, het Gedempte Zuiderdiep, de Reitemakersrijge en de Museumstraat langs het Gedempte Zuiderdiep een grotere hoogte toe dan gemiddeld. Zie paragraaf 3.2.3 ‘Ruimtelijke uitgangspunten (maatvoeringsregels)’ uit de toelichting bij het bestemmingsplan. Daardoor kunnen extremere verschillen ontstaan in panden onderling; zowel in de hoogte als in de schaal van de panden. Dit vraagt om extra aandacht voor de architectuur.

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen

Gedempte Kattendiep zuidzijde

Gedempte Zuiderdiep zuidzijde

Gedempte Zuiderdiep noordzijde

Reitemakersrijge

Gebied 11 Tussen de gedempte diepen en de singels (zonder Herestraat, Verlengde Oosterstraat en Steentilstraat)

De straten tussen de gedempte diepen aan de buitenkant van de middeleeuwse stadsmuur en de 17e-eeuwse vesting aan de zuidzijde van de binnenstad *Kostersgang, Moeskersgang, Kleine Molenstraat, Trompstraat, Radebinnensingel noordzijde, Eerste en Tweede Drift Gedempte Zuiderdiep, (Achter de) Barakken, Ypenmolendrift, Prinsenstraat, Herebinnensingel noordzijde, Ruiterstraat, Kleine Raamstraat, Phebenstraat, Herepoortenmolendrift, Raamstraat, Driemolendrift, Coehoornsingel noordzijde, Zuiderkuipen, Jonkerstraat, Museumstraat, Ganzevoortsingel*

Gebied 11

Ontwikkelingsgeschiedenis

Bij de aanleg rond 1470 van de nieuwe aarden wal werd de stad aan de zuidzijde groter. De oude stadsmuur bleef echter nog intact en werd in de zuidwesthoek zelfs verlengd. Men verbond de Steentilstraat met het nieuw gegraven Damsterdiep net buiten de diepenring. In de 16e eeuw bouwde Alva een dwangburcht voor de Herepoort aan de zuidkant van de stad. Deze werd nog geen tien jaar later weer afgebroken. Op de gracht van de burcht legde men de Raamstraat en de Prinsenstraat aan. Dit verklaart het scheve, ogenschijnlijk willekeurige verloop van deze straten.

In het begin ontwikkelde het gebied zich langzaam. Lange tijd was het economisch gezien niet interessant genoeg je hier te vestigen. Het gebied was lang dun bebouwd. Er was ruimte voor tuinen, kerkhoven, gasthuizen en dergelijke. Na de slechting van de laatste vestingwerken in de 19e eeuw raakte de ontwikkeling van het gebied in een stroomversnelling. Ten zuiden van het gebied legde men de chique singels aan. Men legde de Stationsstraat door het gebied. Het Gedempte Zuiderdiep werd belangrijker en daarmee het deel van de binnenstad tussen de gedempte diepen en de singels. De programmatische druk op het gebied groeide. Het gebied raakte uiteindelijk volledig bebouwd. Er ontstond een mix van woningbouw en bedrijvigheid.

In de Tweede Wereldoorlog sneuvelde bebouwing op de hoek van de Herestraat en de Herebinnensingel en aan de noordoostkant van het Hereplein. Bij de wederopbouw kwamen aan het Hereplein een flatgebouw van elf lagen hoog en een bioscoop. De bedoeling was een dergelijke schaalvergroting aan de westkant van het plein te herhalen. Dit zou de entree van stad markeren. Het plan is nooit uitgevoerd. In 1967 verscheen aan de Rademarkt het Hoofdbureau van Politie. Hiervoor verdwenen twee straten van de kaart. Het oude gasthuis, dat hier stond, is verplaatst naar

het Openluchtmuseum in Warffum. Eind 20e eeuw vond in het gebied op grote schaal stadsvernieuwing plaats. Bij de stadsvernieuwing tussen de Ruiterstraat en de Kleine Raamstraat verlegde men de Herepoortenmolendrift, kreeg de Kleine Raamstraat een nieuw verloop en trok men de Raamstraat door.

Ruimtelijke karakteristieken

De belangrijkste straten binnen de stedenbouwkundige structuur zijn de binnensingels. Oorspronkelijk vormden ze een rafelrand langs de 17e-eeuwse vestingwerken. Na de aanleg van de singels kregen ze hun huidige vorm. Veel straten in het gebied lijken bij toeval ontstaan, zoals de Driemolendrift, de Jonkerstraat, de Molenstraat en de Trompstraat als routes naar de bolwerken. Of de Moeskersgang, de Kleine Molenstraat en de Driften als kleine verbindingsstraatjes. De Kostersgang was een achterstraat van de Steentilstraat.

De oorspronkelijke verkavelingsstructuren[1] zijn voor het grootste deel verdwenen. De resterende verkavelingsstructuren in het gebied verschillen sterk in leeftijd. In het gebied rond de Steentilstraat en de Herestraat stammen ze uit de 15e eeuw.

De oorspronkelijke bebouwing was vaak bescheiden; meestal slechts één laag hoog met een kap. Hiervan is weinig bewaard gebleven. De huidige bebouwing is divers in tijd, architectuur en typologie. Kavelgroottes verschillen sterk en daarmee ook de korrels[2]. In het gebied domineert de bebouwing uit de tijd van de stadvernieuwing uit de laatste decennia van de 20e eeuw.

Radebinnensingel/Kleine Molenstraat

Rademarkt

Raamstraat

Herebinnensingel

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen

Gebied 12 Het singelgebied aan de zuidzijde van de binnenstad

De singels ter plaatse van de geslechte 17e-eeuwse vesting aan de zuidzijde van de binnenstad
Radesingel, Radebinnensingel zuidzijde, Heresingel, Herebinnensingel zuidzijde, Hereplein, Ubbo Emmiussingel, Coehoornsingel zuidzijde, Emmaplein, Praediniussingel, Ganzevoortsingel zuidzijde, Stationsstraat

Gebied 12

Ontwikkelingsgeschiedenis

Met de Vestingwet uit 1874 werd Groningen als vesting opgeheven. De Haagse architect Bert Brouwer ontwierp een plan voor de vrijkomende gronden. De zuidkant van de stad werd een representatieve entree van de stad. Men ruimde de vestingwerken op en vergroef de verdedigingsgracht tot het Verbindingskanaal. Een gebogen reeks singels werd aangelegd. De oude straten achter de vroegere wallen werden binnensingels; achterstraten van de nieuwe singels met nieuwe, bescheidener bebouwing aan de zuidkant. Hier kwamen woningen en bedrijfjes.

Voor een betere ontsluiting van de stad voegde men de Stationsstraat toe. De Verlengde Oosterstraat, Herestraat en Stationsstraat doorsneden het singelpatroon. Bij de kruisingen van de singels met de Herestraat en de Stationsstraat legde men het Hereplein en het Emmaplein aan in de vorm van rotondes. Beide pleinen kregen een groene inrichting met losse villabebouwing langs de rand. Bij de kruising met de Verlengde Oosterstraat bouwde men de Sint Jozefkerk.

Als bindend element hebben de singels een brede en open groene middenberm met bomen langs de randen. De bebouwing aan de noordkant van de singels is gesloten. Aan de zuidkant staan vooral villa's met ruime tuinen rondom. Uitzondering hierop is de gesloten wand aan de zuidkant van de Radesingel. De tuinen lopen tegenwoordig door tot aan het Verbindingskanaal. Oorspronkelijk lag er achter deze tuinen nog een openbaar voetpad. Door de brede percelen had men vanaf de singels ruim zicht op het achtergelegen kanaal en de landerijen buiten de stad. Aan de westkant bouwde men als afsluiting van de singels het (oude) Groninger Museum, later het Natuurmuseum, nu onderdeel van Academie Minerva.

De oorspronkelijke bebouwing langs de singels bestond hoofzakelijk uit woonhuizen. Veel hiervan, vooral de villa's, zijn nu (deels) in gebruik als kantoor. Ook de singels hadden te maken met schade uit de Tweede Wereldoorlog. Op de opengevallen plekken aan de noordkant van de Ubbo

Emmiussingel verrezen bij de wederopbouw nieuwe panden. Men legde als extra straat de Phebenstraat aan. Een oude tabaksfabriek aan de oostkant van de Radesingel werd vervangen door een grootschalig kantorencomplex, nu een hotel. Enkele verwoeste villa's aan de zuidkant van de singels verving men door appartementencomplexen.

Aan de Zuiderhaven aan de westkant van het Verbindingskanaal staat een clubhuis uit 1994 van de roeivereniging De Hunze. Ernaast staan op de plek van het oude Diaconessenhuis twee woontorens van zeven en dertien lagen hoog. Het Groninger Museum uit 1994 in de zwaaikom van het kanaal bij de Ubbo Emmiussingel springt het meest in het oog. Het museum ligt in het water van het Verbindingskanaal. Het is gebouwd in combinatie met een nieuwe fiets-/voetgangersbrug, de Werkmanbrug. De brug verbindt de binnenstad met het stationsgebied. Ze speelt een grote rol in het functioneren van de binnenstad.

Ruimtelijke karakteristieken

Het gebied is voor het grootste deel nog in takt en daardoor erg waardevol. Het gebied wijkt sterk af van de rest van de binnenstad, zowel in structuur als in architectuur. In tegenstelling tot de rest van de binnenstad vormde de oorspronkelijke bebouwing direct de belangrijkste structuur in het gebied. Aan de noordkant staan de gesloten bouwblokken met hun overwegend groene binnenterreinen; aan de zuidkant de vrijstaande villa's met hun groene tuinen rondom. Samen met het Verbindingskanaal vormen ze een open en groene rand van de binnenstad. De balans tussen kwaliteit en intensiteit is goed.

Functioneel zijn de singels ondergeschikt aan de radiale toegangswegen. In de stedenbouwkundige structuur zijn ze gelijkwaardig aan de Herestraat en de Stationsstraat. Hun brede profiel, de monumentale bebouwing en de ligging aan het water spelen hierin een rol. Maar ook de vormgeving van het Hereplein en het Emmaplein als rotondes met losse bebouwing langs de randen geeft de gelijkwaardigheid van alle erop uitkomende straten aan. Op de hoek van de Radesingel en de Verlengde Oosterstraat vormt de toren van de Sint Jozefkerk een hoogteaccent. De Verlengde Oosterstraat is in de stedenbouwkundige structuur ondergeschikt aan de singels.

De 19e-eeuwse verkavelingsstructuur[1] is voor het grootste deel goed bewaard gebleven. Op enkele plekken is ze als gevolg van oorlogsschade uit de Tweede Wereldoorlog verdwenen. De kavels van de bouwblokken tussen de singels en de binnensingels en van de rijbebouwing aan de zuidkant van de Radesingel liggen haaks op de straat. De kapvormen zijn gevarieerd. De nokken liggen meestal dwars op de straat.

De rijbebouwing langs de singels richt zich nadrukkelijk op de singels. Er is een formele relatie tussen de gebouwen en de openbare ruimte. Beletages met soms verdiepte souterrains, bordestrappen, stoepen en andere bijzondere plinten[2] wisselen elkaar af. De bebouwing staat in de rooilijn. Uitzondering is de school aan de noordkant van de Radesingel. Deze heeft een plein aan de straat. De rooilijn ligt acht meter terug. Ook de losse bebouwing aan de zuidkant van de singels staat afgezien van enkele uitzonderingen in één lijn. De villa's zijn alzijdig georiënteerd en hebben gevarieerde kapvormen.

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Plint: zie 3. Begrippen

Heresingel zuidzijde

Heresingel noordzijde

Stationsstraat

Ganzevoortsingel zuidzijde

Gebied 13 Westerhaven en omgeving

Het gebied ter plaatse en ten zuiden van de geslechte 17e-eeuwse vesting aan de westzijde van de binnenstad
Verlengde Visserstraat, Westerbinnensingel, Westersingel, Westerhavenstraat, Westerhaven, Westerkade, Steenhouwerskade, Sluiskade

Gebied 13

Ontwikkelingsgeschiedenis

Eind 19e eeuw slechtte men de 17e-eeuwse vestingwerken. Aan de westkant van de binnenstad legde men de Westerbinnensingel en de Westerhavenstraat aan. Deze kwamen op de plaats van het vroegere pad achter de wal te liggen. De oude gracht aan de buitenkant van de geslechte Adwinger werd de Westerhaven. Aan de stadskant ontstond de Westerkade. Ten noorden van de Astraat legde men de Westersingel aan; een voorname straat met chique bebouwing. Deze was onderdeel van het singelplan van de Haagse architect Bert Brouwer (zie deelgebied 12. Het singelgebied aan de zuidzijde van de binnenstad).

In dezelfde tijd bebouwde men het gebied rond de Steenhouwerskade en de Sluiskade aan de zuidkant van de Westerhaven; het zogeheten 'Kanaleneiland'. Er kwamen woningen, enkele bedrijven en zelfs een boerderij. De gemeente saneerde het gebied in de jaren '70 van de 20e eeuw. Er verrees een complex met woningen, kantoren en een parkeergarage.

De zuidelijke helft van de Westersingel ontwikkelde zich tot een bedrijvige straat met kantoren en winkels. In de Tweede Wereldoorlog sneuvelde de bebouwing aan de noordkant op de hoek met de Reitdiepskade. Hier verrees in de jaren '50 van de 20e eeuw de Plantsoenflat.

In 1962 dempte men de Westerhaven. Het nieuwe plein werd een parkeerterrein voor bezoekers van de binnenstad. Tussen 1993 en 2001 bouwde men er een winkelcentrum en een ondergrondse parkeergarage. Daarmee werd het gebied onderdeel van het kernwinkelgebied in de binnenstad. Het verloop van de bebouwing aan de Westerkade en de vorm van het winkelcentrum herinneren nog altijd aan de vorm van de 17e-eeuwse Adwinger. In de jaren '80 van de 20e eeuw saneerde men een groot deel van de historische bebouwing tussen de Westerbinnensingel en de Sledemennerstraat. Hier staat een appartementencomplex.

De Westersingel (met uitzondering van de nummers 1, 3 en 5), de Westerhaven, de Steenhouwerskade en de Sluiskade vallen buiten het beschermd stadsgezicht Binnenstad. De Westersingel valt voor het grootste deel in het beschermd stadsgezicht Schildersbuurt.

Ruimtelijke karakteristieken

Het Westerhavengebied is altijd een belangrijke entree van de stad geweest. Eerst als haven, later als parkeerterrein voor bezoekers van de binnenstad, nu als winkelcentrum en parkeergarage gelegen aan een voetgangersgebied aan de rand van het kernwinkelgebied. Het ligt op een knooppunt van een aantal belangrijke routes door de stad. De Astraat staat daarbij op de eerste plek; daarop volgen direct de Westersingel en de Westerhaven. De Westerbinnensingel is van sterk ondergeschikt belang. Functioneel geldt dat ook voor de Steenhouwerskade en Sluiskade. Door hun ligging aan het open water van de Zuiderhaven en de grote maat van de bebouwing spelen ze echter een grote rol in de stedenbouwkundige structuur.

Binnen dit gebied zijn de verschillen in structuur en architectuur groot. De grens tussen de historische stad en de nieuwere delen ligt langs de Westersingel en de Westerkade. De 17e-eeuwse en oudere verkavelingsstructuren[1] aan de oostkant van de Westerbinnensingel en de Verlengde Visserstraat en de 19e-eeuwse verkavelingsstructuur langs de Westerbinnensingel westzijde, de Westersingel en de Westerkade zijn goed bewaard gebleven. De korrels[2] zijn er overwegend klein. Aan de Westerbinnensingel staan enkele pakhuizen en een school. Een grote korrel zien we bij het stadsvernieuwingscomplex aan de Westerbinnensingel. Hier staat de bebouwing bovendien voor een groot deel achter de rooilijn. Op de Westerhaven zelf en aan de Steenhouwerskade en Sluiskade is van de oorspronkelijke structuur in de bebouwing geen sprake meer.

Aan het voetgangersgebied van de Westerkade zijn de functies gemengd. Er staan statige huizen en in de bocht een voormalig pakhuis. Sommige huizen hebben nu een winkel- of horecafunctie op de begane grond. Hier zien we moderne plinten[3] met etalages. Het winkelcentrum op de Westerhaven heeft een extreem grote korrel. Hiermee refereert het aan de schaal van de voormalige haven. Het winkelcentrum heeft aan de kant van de Westerkade grote etalages, soms twee bouwlagen hoog. Aan de andere kant, de westkant, heeft het gebouw door de gesloten gevel geen relatie met de straat. De gemeente hecht belang aan een sterkere verbinding tussen de zuidkant van het Westerhavengebied en de binnenstad.

De appartementen aan de Steenhouwerskade en de Sluiskade vormen één complex. In de architectuur van het complex is een kleinere korrel in zekere mate zichtbaar gemaakt.

[1] Verkavelingsstructuur: zie 3. Begrippen
[2] Korrel: zie 3. Begrippen
[3] Plint: zie 3. Begrippen

Westerkade

Steenhouwerskade

Westerhavenstraat

Westersingel

3. Begrippen

Korrel
De korrel is de breedte van het perceel. In de binnenstad komt de korrel voort uit de historisch gegroeide verkavelingsstructuur. De korrel is de ritmerende eenheid van gebouwen in een straatwand.

Verkavelingsstructuur
De manier waarop de grond in de loop der eeuwen is opgedeeld in bouwpercelen. De oorspronkelijke fundamenten en bouwmuren zijn vaak nog aanwezig. Dit zie je terug in de oude maar ook vaak in de nieuwe bebouwing. Men bouwt voort op wat er al is.

Modieus
In geval van etalages; volgens de nieuwste mode.

Plint
De onderste bouwla(a)g(en) van een gebouw, als deze visueel anders zijn uitgevoerd dan de hogere bouwlagen, zoals bij etalages, beletages en souterrains. Meestal is hier sprake van een bijzondere relatie tussen het gebouw en de straat.

Putstoel
Installatie, waarmee oppervlaktewater uit de A werd geput ten behoeve van het bierbrouwen.

Wachtgevel
Een gevel van een gebouw, die ‘wacht’ op de bouw van een toekomstig, belendend pand. Meestal is de wachtgevel een blinde muur.